

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Iðnaðarráðuneyti
Janúar 2011

Efnisyfirlit

1. Inngangur	4
2. Hvað má ætla að ríkissjóður þurfi að leggja Byggðastofnun til mikla fjármuni á næstu 5 árum miðað við kröfu um 8% lágmark eigin fjár. Er þá miðað við óbreytta lánastarfsemi frá því sem verið hefur.....	5
2.1 Staða Byggðastofnunar	5
2.2 Samantekt.....	8
3. Hvaða breytingar þarf að gera á lánastarfsemi Byggðastofnunar ef miða á við að hún standi undir sér og eigið fé varðveitist að raungildi. Hver yrðu líkleg áhrif slíkra breytinga á framboð lánsfjár til fyrirtækja á starfssvæði Byggðastofnunar.	9
3.1 Saga og hlutverk Byggðastofnunar.....	9
3.2 Til umhugsunar varðandi lagabreytingar	10
3.3 Umfjöllun um hugmyndir að breytingum á lánastarfsemi sem fylgdu með erindisbréfi	11
4. Hvaða áhrif má ætla að það hafi á atvinnulíf á landsbyggðinni ef lánastarfsemi Byggðastofnunar verður alfarið hætt. Í því sambandi verði skoðað hvort breytingar á fjármáلامarkaði í kjölfar bankahrunsins haustið 2008 og ný lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi minnka þörf á sérstakri lánastarfsemi með ábyrgð ríkisins.....	16
4.1 Almenn um lánastarfsemi Byggðastofnunar.....	16
4.2 Hlutverk sparisjóða.....	23
4.3 Lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi	25
4.4 Átakið „Beina brautin“	26
5. Samantekt starfshópsins	27
Viðauki 1 - Rekstraráætlun Byggðastofnunar 2011-2015	29
Viðauki 2. Staða fyrirtækja á landsbyggðinni	31

1. Inngangur

Þann 22. nóvember 2010 skipaði iðnaðarráðherra starfshóp til að fjalla um lánastarfsemi Byggðastofnunar. Megin tilefni þess að starfshópurinn var skipaður var að eigið fé Byggðastofnunar var komið undir lögbundið lágmark. Vegna breyttra aðstæðna á fjármálamörkuðum og þessarar stöðu Byggðastofnunar var það mat iðnaðarráðherra að rétt væri að kanna hvaða fyrirkomulag hentar lánastarfsemi stofnunarinnar til frambúðar.

Í starfshópnum voru skipuð: Guðrún Þorleifsdóttir, lögfræðingur í iðnaðarráðuneytinu, formaður, Egill Tryggvason, viðskiptafræðingur í fjármálaráðuneytinu, Aðalsteinn Þorsteinsson forstjóri Byggðastofnunar og Elín Gróa Karlsdóttir, viðskiptafræðingur hjá Byggðastofnun. Með hópnum starfaði einnig Magnús Helgason forstöðumaður rekstrarsviðs Byggðastofnunar.

Starfshópnum var einkum falið að fjalla um eftirfarandi.

1. Hvað má ætla að ríkissjóður þurfi að leggja Byggðastofnun til mikla fjármuni á næstu 5 árum miðað við kröfu um 8% lágmark eigin fjár. Er þá miðað við óbreytta lánastarfsemi frá því sem verið hefur.

2. Hvaða breytingar þarf að gera á lánastarfsemi Byggðastofnunar ef miða á við að hún standi undir sér og eigið fé varðveitist að raungildi. Hver yrðu líkleg áhrif slíkra breytinga á framboð lánsfjár til fyrirtækja á starfssvæði Byggðastofnunar. Með skipunarbréfi starfshópsins fylgdi skjal þar sem settar eru fram nokkrar hugmyndir um breytingar á lánastarfsemi Byggðastofnunar til leiðbeiningar fyrir hópinn. Hópnum var jafnframt falið að setja fram hugmyndir að lagabreytingum hvað varðar einstaka kosti sem að mati hópsins koma til greina.

3. Hvaða áhrif má ætla að það hafi á atvinnulíf á landsbyggðinni ef lánastarfsemi Byggðastofnunar verður alfarið hætt. Í því sambandi verði skoðað hvort breytingar á fjármálamarkaði í kjölfar bankahrunsins haustið 2008 og ný lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi minnka þörf á sérstakri lánastarfsemi með ábyrgð ríkisins.

Greinargerð starfshópsins fer hér á eftir í þremur köflum þar sem hverri spurningu er helgaður einn kafli. Stuttu samantekt um efnið er að finna í kafla 5. Tveir viðaukar fylgja greinargerðinni. Annars vegar rekstraráætlun sem Byggðastofnun vann fyrir árin 2011-2015 og hins vegar samantekt yfir upplýsingar frá Creditinfo um stöðu fyrirtækja á landsbyggðinni.

2. Hvað má ætla að ríkissjóður þurfi að leggja Byggðastofnun til mikla fjármuni á næstu 5 árum miðað við kröfu um 8% lágmark eigin fjár. Er þá miðað við óbreytta lánastarfsemi frá því sem verið hefur.

2.1 Staða Byggðastofnunar

Við afgreiðslu árshlutareiknings stofnunarinnar vegna tímabilsins janúar – júní 2010 var staðfest að eiginfjárlutfall Byggðastofnunar var komið niður í 5,18% eða niður fyrir þau mörk sem áskilið er í 84. gr. laga nr. 161/2002 um fjármálafyrirtæki, en samkvæmt ákvæðinu skal eiginfjárgrunnur fjármálafyrirtækis á hverjum tíma nema að lágmarki 8% af áhættugrunni. Ástæðu þess má rekja til hærri framlaga í afskriftasjóð útlána en stofnunin hafði reiknað með. Auk þess reyndust hreinar vaxtatekjur nokkru lægri en áætlað var, en í rekstraráætlun var gert ráð fyrir að hreinar vaxtatekjur yrðu 350 mkr. á fyrstu 6 mánuðum ársins, en þær urðu 259 mkr. Á tímabilinu varð einnig gengistap upp á 118 mkr. Helsta ástæða gengistapsins liggur í styrkingu krónunnar um 9% og ójöfnuði á milli erlendra útlána og erlendrar lántöku. Unnið er að því með viðskiptabönkum Byggðastofnunar, einkum Norræna Fjárfestingabankanum (NIB) að leiðrétta þetta misvægi með breytingu á gjaldmiðlasamsetningu á skuldum stofnunarinnar við bankann.

Eins og lög um fjármálafyrirtæki áskilja var Fjármálaeftirlitinu tilkynnt að stofnunin uppfyllti ekki lengur skilyrði laganna að þessu leyti. Fjármálaeftirlitið hefur heimildir til að veita stofnuninni frest til úrbóta og getur hann verið allt að sex mánuðir frá því að lögð hafa verið fram þau gögn sem eftirlitið kann að fara fram á. Í sérstökum tilvikum er svo hægt að framlengja þann frest um 6 mánuði til viðbótar. Þrátt fyrir að eiginfjárlutfall stofnunarinnar sé komið undir lögbundin mörk þá glímir stofnunin ekki við lausafjárvanda. Stofnunin hefur handbært fé sem nemur tæpum 2 milljörðum króna til að standa við skuldbindingar sínar árið 2011. Auk þess er 3ja milljarða króna lántökuheimild í fjárlögum 2011.

Á undanförunum misserum hafa fjárhagsmálefni Byggðastofnunar tvisvar komið til sérstakrar úttektar hjá Ríkisendurskoðun. Úttektirnar hafa að geyma talsvert af trúnaðarupplýsingum um fyrirtæki og verða því ekki birtar í heild sinni.

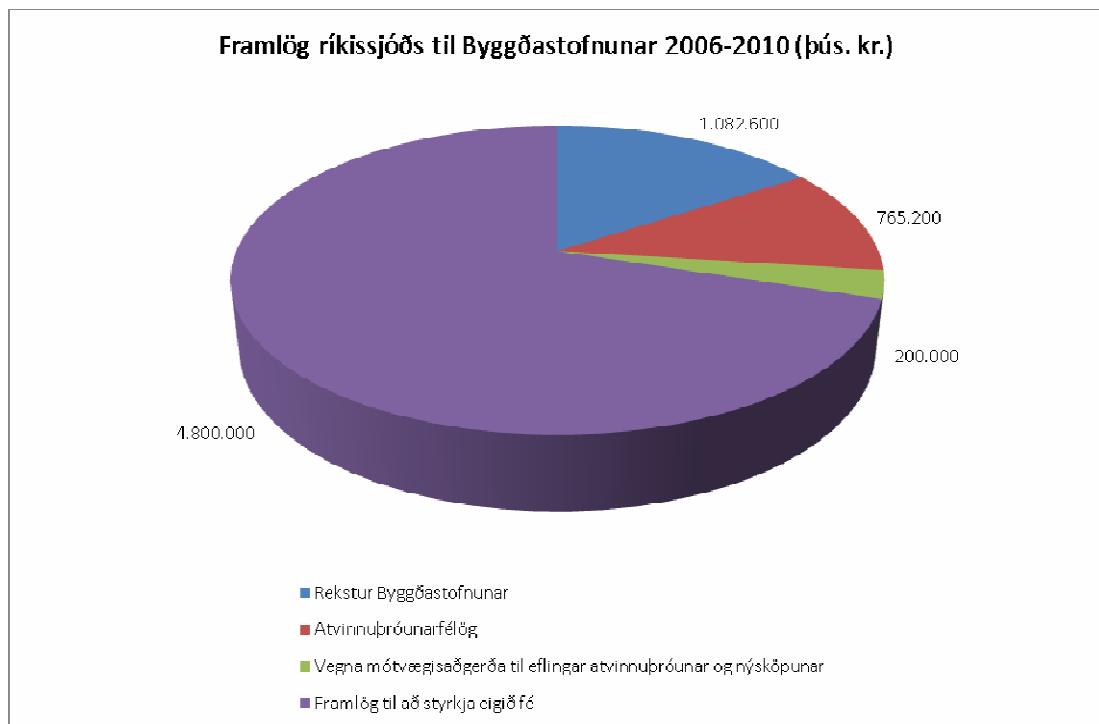
Á bls. 5 í bréfi Ríkisendurskoðunar frá 3. desember 2009 kemur m.a. fram að: „svo virðist sem Byggðastofnun hafi tamið sér varkárari vinnubrögð við lánveitingar heldur en ýmsar fjármálastofnanir á undanförunum árum. Þannig veitti hún aðeins lán til svokallaðra „rekstrarfélaga“ en ekki til eignarhalds- og fjárfestingarfélaga. Lán stofnunarinnar voru veitt til að standa undir kaupum á fasteignum, áhöldum og tækjum til atvinnurekstrar viðkomandi aðila og í nokkrum tilvikum til að breyta óhagstæðum skammtímaskuldum í lengri lán. Ekki tíðkaðist að veita lán til kaupa í beinu fjárfestingaskyni á hlutabréfum og fasteignum.“

Tilfni síðari úttektarinnar var beiðni iðnaðarráðuneytisins um að Ríkisendurskoðun kannaði fjárhagsstöðu Byggðastofnunar eftir að í ljós kom að framlög sem Byggðastofnun voru veitt með fjárákalogum 2009, að fjárhæð 2.600 mkr., auk annarra aðgerða sem gripið var til, dugðu ekki til að halda eiginfjástöðu stofnunarinnar yfir lögboðnu lágmarki. Tekið var fram að framlagið hafi nægt til að koma eiginfjástöðunni í lögmælt horf, en skv. eiginfjárskýrslu m.v. 31. mars 2010 varð CAD

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

hlutfall Byggðastofnunar með eiginfjárukningunni 8,77%, en lækkaði svo aftur um mitt ár eins og áður er komið fram.

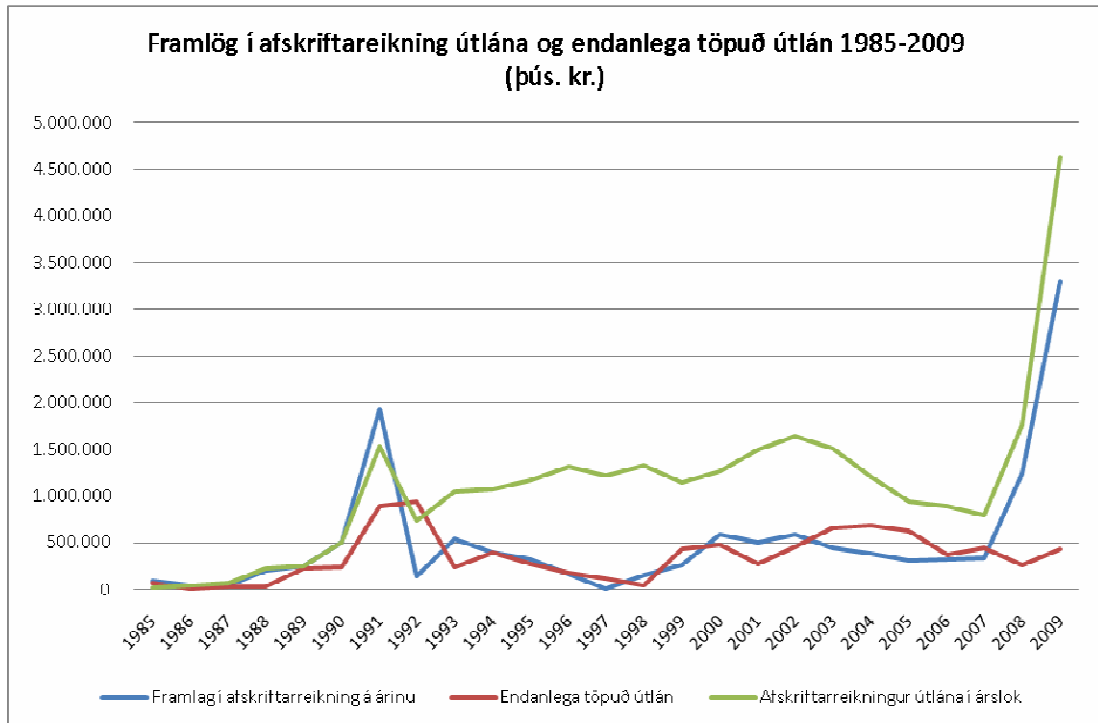
Á bls. 6-7 í bréfi Ríkisendurskoðunar frá 27. október 2010 segir m.a: „Lán Byggðastofnunar hljóta eðli máls samkvæmt að vera áhættusamari en lán margra annarra lánastofnana enda veitt aðilum sem ekki eiga kost á lánum á hagstæðari kjörum hjá öðrum fjármálastofnunum. Lán Byggðastofnunar eru enda iðulega veitt aðilum sem fullnýtt hafa aðra lánamöguleika sína og eru oft veitt ekki eingöngu út frá viðskiptalegum forsendum heldur ekki síður með vísun til samfélagslegs mikilvægis atvinnustarfsemi lántakandans fyrir viðkomandi byggðarlag.“ Og nokkru síðar: „Það samfélagslega hlutverk sem Byggðastofnun gegnir skýrir að ríkissjóður leggur stofnuninni til fjármuni á hverju ári, fjármuni sem á tímabilinu 1997-2009 námu samtals 6,9 ma.kr. sem svarar til 10,1 ma.kr. á verðlagi ársins 2009“. Og að lokum; „ Miðað við reynslu undangenginni ára virðist starfsemi Byggðastofnunar einfaldlega kosta ríkissjóð meira en nemur þeim framlögum sem veitt hafa verið til stofnunarinnar flest undangengin ár. Lætur nærri að eigi að viðhalda verðgildi eiginfjár hjá stofnuninni, miðað við óbreytta starfsemi hennar, þurfi að auka árlega framlög sem veitt eru til hennar eða leggja henni til sérstök framlög til styrkingar á eigin fé á nokkurra ára fresti.“

Mynd 1

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Á mynd 2 má sjá þróun framlaga í afskriftareikning og endanlega töpuð útlán allt aftur til ársins 1985 þegar stofnunin tók til starfa. Ef horft er til árunna 1999-2008 þá eru útlán að meðaltali 10,1 milljarður og meðaltal endanlegra tapaðra útlána 493 mkr. Framlag í afskriftareikning er að meðaltali aðeins lægra eða 417 mkr. á ári. Töpuð útlán eru því rétt tæp 5% af heildarútlánnum.

Mynd 2

Það er mat stjórnenda Byggðastofnunar að stofnunin þurfi að leggja fyrir á afskriftareikning 1.500 mkr. í ársreikningi 2010 til viðbótar því sem áður hefur verið lagt fyrir. Byggir það mat á því að fleiri fyrirtæki eru nú að ganga í gegnum endurskipulagningu í bankakerfinu sem hefur í för með sér afskriftir á útlánnum. Í þeirri vinnu eru gerðar kröfur til Byggðastofnunar um samskonar afskriftir, auk þess sem almenn eignarýrningu í landinu leiðir til lækkunar trygginga sem stofnunin hefur. Þessu til viðbótar verður stofnunin að geta komið til móts við rekstrarhæf fyrirtæki með því að lækka erlendar skuldir þeirra. Byggðastofnun hefur aukið framlög á afskriftarreikning um 2.800 mkr. á árinu 2010. Ef þetta mat stjórnenda Byggðastofnunar reynist nærri lagi þá verður stofnunin búin að leggja fyrir á afskriftarreikning samtals um 8,2 ma. kr. frá árinu 2008. Útlánasafn stofnunarinnar lækkar við það úr 19,7 ma. kr í 12,7 ma. kr. eða um 35%. Útlánasafnið yrði þá orðið nálægt því sem það var um mitt ár 2008 þegar það var um það bil 13 ma. kr.

2.2 Samantekt

Til að leitast við að svara spurningunni um hve mikla fjármuni ríkisjóður þurfi að leggja stofnuninni til á næstu 5 árum m.v. kröfu um 8% lágmark eigin fjár hefur Byggðastofnun stillt upp drögum að rekstraráætlun til næstu 5 ára. Helstu forsendur hennar eru þær að gert er ráð fyrir að lánveitingar verði 2.000 mkr. á ári, framlög í afskriftasjóð 500 mkr. á ári, vextir eru reiknaðir út frá vöxtum sem gilda í dag, auk þess sem miðað er við að álag á vexti á erlend lán hækki um 1,5% frá 1. febrúar 2011.

Hafa ber í huga að ýmsar forsendur geta breyst mjög hratt, sbr. samkomulag um skuldaúrvinnslu lítilla og meðalstórra fyrirtækja, „Beinu brautina“¹. Þá verður einnig að hafa í huga að ákveðin óvissa ríkir um þróun gengis erlendra gjaldmiðla. Eftir fall krónunnar árið 2008 er ákveðið ójafnvægi til staðar í fjármögnun stofnunarinnar vegna misvægis á milli gengisbundinna eigna og skulda. Þetta hefur í för með sér gengisáhættu og gengismunur getur verið nokkuð stór liður í rekstrarreikningi stofnunarinnar.

Gangi forsendur áætlunarinnar eftir að öðru leyti þannig að árlegar afskriftir útlána verði sem næst 500 mkr. ætti ekki að þurfa að koma til aukinna framlaga umfram þetta. Þessi upphæð er reiknuð út frá meðaltals afskriftum árána 2003-2007. Reynslan sýnir hins vegar að nauðsyn ber til þess að eiginfjárlutfall stofnunarinnar sé hærra en lögbundna lágmarkið til að mæta ófyrirséðum afskriftum. Því er mikilvægt að framlagið sé hærra en sem nemur því sem þarf til þess að ná 8% hlutfalli nú. Til að ná 14% hlutfalli eigin fjár má ætla að framlag til stofnunarinnar nú þyrfti að vera u.þ.b 3.500 mkr. Er þá miðað við að stofnunin fengi 2.500 mkr. framlag strax á árinu 2011 en 1.000 mkr. viðbótarframlag dreifðist á fjögurra ára tímabil.

¹ Nánar er fjallað um átakið „Beinu brautina“ í kafla 4.4.

3. Hvaða breytingar þarf að gera á lánastarfsemi Byggðastofnunar ef miða á við að hún standi undir sér og eigið fé varðveitist að raungildi. Hver yrðu líkleg áhrif slíkra breytinga á framboð lánsfjár til fyrirtækja á starfssvæði Byggðastofnunar.

3.1 Saga og hlutverk Byggðastofnunar

Aðgerðir af hálfu ríkisvaldsins í þeim tilgangi að stuðla að jafnvægi byggðar í landinu eiga sér langa sögu. Hana má rekja allt aftur til ársins 1951 en frá því ári hefur árlega verið varið nokkru fé úr ríkissjóði til atvinnuskapandi verkefna í formi lána og styrkja. Með lögum nr. 40/1962 var atvinnubótasjóði komið á fót en hann hafði það hlutverk að veita lán og styrki til þess að auka atvinnu og framleiðslu á þeim stöðum í landinu þar sem þörfin var brýnust og stuðla þannig að aukinni atvinnu og jafnvægi í byggð landsins. Með lögum nr. 39/1971 var Framkvæmdastofnun ríkisins komið á fót. Í lögum um Framkvæmdastofnun var m.a. kveðið á um stofnun Byggðasjóðs í umsjá Framkvæmdastofnunar. Hlutverk Byggðasjóðs var skilgreint þannig í 29. gr. laganna að stuðla bæri að jafnvægi í byggð landsins með því að veita fjárhagslegan stuðning til framkvæmda og eflingar atvinnulífs með hliðsjón af landshlutaáætlunum og til að bæta aðstöðu til búsetu í einstökum byggðarlögum og koma í veg fyrir að lífvænlegar byggðir færu í eyði. Þetta átti sjóðurinn einkum að gera með lánveitingum og eftir atvikum þátttöku í atvinnufyrirtækjum. Þó var heimilt að veita óafturkræf framlög ef sérstaklega stóð á.

Með víðtækri uppstokkun á sjóðakerfi ríkisins var Byggðastofnun sett á fót með lögum nr. 64/1985, sem síðar var breytt með lögum nr. 106/1999 er nú gilda um stofnunina. Stofnunin hefur því starfað í 25 ár á grundvelli núgildandi skipulags. Árið 1999 var stofnunin færð á forræði iðnaðarráðherra en áður heyrði hún undir forsætisráðuneytið.

Aldarfjórðungur er langur tími og því eðlilegt að hugað sé að breytingum, ekki síst eftir það umrót sem orðið hefur í fjármálakerfinu á Íslandi í kjölfar bankahrunsins haustið 2008.

Sérstaða Byggðastofnunar á íslenskum lánamarkaði er sú að hún hefur lögskilgreint starfssvæði og hlutverk. Stofnunin veitir litlum og meðalstórum fyrirtækjum á starfssvæði sínu lán á hagstæðari kjörum en viðskiptabankarnir gera, stofnunin veitir lán til lengri tíma en aðrar lánastofnanir (allt að tvöfalt lengri), stofnunin gefur fyrirtækjum lengri frest fram að fyrsta gjalddaga, er þolinmóðari þegar að innheimtu lána kemur og ekki síst verðmetur stofnunin fasteignir á landsbyggðinni með öðrum hætti en aðrir á lánamarkaði gera ásamt því að gefa sér ákveðinn seljanleika veða. Sérstaða stofnunarinnar kemur einnig fram í því að henni er heimilt að meta byggðamikilvægi ásamt öðrum málsástæðum þegar fjallað er um einstakar umsóknir. Þá hefur stofnunin einnig heimildir til hlutafjárkaupa og styrkveitinga til fyrirtækja á starfssvæði sínu. Undanfarin ár hefur færst í vöxt að Byggðastofnun veiti ábyrgð á útlán annarra lánastofnana en til þess hefur hún heimild í 10. gr. laga um Byggðastofnun. Með þessari heimild hefur stofnunin t.d. komið að uppbyggingu nemendagarða Háskólanna á Hvanneyri, Bifröst og á Hólum.

3.2 Til umhugsunar varðandi lagabreytingar

Um Byggðastofnun gilda lög nr. 106/1999. Umfjöllun laganna um lánastarfsemi stofnunarinnar er afar knöpp en nokkuð fyllri ákvæði um þann hluta starfseminnar er að finna í IV. kafla reglugerðar nr. 347/2000 um Byggðastofnun. Samkvæmt 2. gr. laganna er hlutverk stofnunarinnar að vinna að eflingu byggðar og atvinnulífs á landsbyggðinni. Í 11. gr. laganna er svo fjallað um heimildir stofnunarinnar til að veita lán og ábyrgðir. Í ákvæðinu segir að Byggðastofnun veiti lán og ábyrgðir í samræmi við hlutverk sitt, en svo er tekið fram í 3. mgr. sama ákvæðis að fjárhagslegt markmið lánastarfsemi stofnunarinnar skuli vera að varðveita eigið fé að raungildi.

Reynslan sýnir að þessi krafa um varðveislu eigin fjár samræmist illa lögbundnu hlutverki stofnunarinnar. Verði niðurstaðan sú að útlánastarfsemi á vegum Byggðastofnunar verði haldið áfram í óbreyttri mynd er rétt að íhuga hvort þessi krafa um varðveislu eigin fjár er raunhæf þegar tekið er mið af hlutverkinu. Ef til vill mætti snúa þessu við og spyrja hvort ekki þyrfti að afmarka hlutverk stofnunarinnar á annan hátt í lögum til að raunhæft sé að ætlast til þess að hún eigi möguleika á að varðveita eigið fé að raungildi.

Rétt er að vekja athygli á að samkvæmt 2. mgr. 3. gr. laganna skal skipa sjö menn í stjórn Byggðastofnunar og jafn marga til vara. Telja verður að ná megi fram hagræðingu og skilvirkni með fækkun stjórnarmanna ásamt því að endurskoða skipulag stofnunarinnar eins og það er skilgreint í reglugerð.

3.3 Umfjöllun um hugmyndir að breytingum á lánastarfsemi sem fylgdu með erindisbréfi

Í fylgiskjali með erindisbréfi starfshópsins voru settar fram nokkrar hugmyndir að breytingum á lánastarfsemi Byggðastofnunar sem hópnum var ætlað að fjalla nánar um út frá kostum og göllum. Þær hugmyndir sem hópnum voru úthlutaðar eru birtar í köflunum hér á eftir, innrammaðar. Umfjöllun starfshópsins um hverja og eina hugmynd fer á eftir.

3.2.1 Lánastarfsemin haldi áfram í óbreyttri mynd

Valkostur	Kostir	Gallar og áhættuþættir
<ul style="list-style-type: none"> Núverandi útlánastarfsemi verði haldið áfram í núverandi mynd og ríkið styðji við Byggðastofnun og ábyrgist eiginfjárstöðu stofnunarinnar. Styrkja þarf eigið fé á þessu ári um a.m.k. einn milljarð kr til viðbótar við fyrri framlög til að tryggja viðunandi eiginfjárstöðu. 	<ul style="list-style-type: none"> Viðskiptavinir Byggðastofnunar eiga áfram kost á lánsfé á hagstæðari kjörum en þeir fá annars staðar. Veittur er stuðningur við atvinnulíf á landsbyggðinni til að veða á móti lakari samkeppnisstöðu þess. Stutt er við starfsemi fyrirtækja við erfiðar rekstraraðstæður. 	<ul style="list-style-type: none"> Árið 2004 var áætlað að ríkissjóður þyrfti árlega að leggja tæplega 500 mkr. (á verðlagi 2010) til lánastarfseminnar þar sem hún gæti ekki staðið undir sér. Árlegt tap á lánastarfsemi frá 2005 hefur að meðaltali numið tæpum milljarði kr. (á verðlagi 2010). Þó að tap undanfarinna ára sé meira en almennt má búast við er ekkert sem bendir til þess að lánastarfsemin geti staðið undir sér. Byggðastofnun nær því ekki að uppfylla það fjárhagslega markmið lánastarfseminnar samkvæmt lögum að varðveita eigið fé að raungildi. Fjármagn Byggðastofnunar er niðurgreitt þar sem áhætta er meiri en vaxtamunur getur staðið undir. Slík niðurgreiðsla á vaxtakostnaði er ógagnsæ, ómarkviss og gengur gegn jafnræðis- og samkeppnissjónarmiðum.

Útlánastarfsemi á vegum Byggðastofnunar hefur þann megin tilgang að leitast er við að tryggja atvinnulífi á landsbyggðinni lágmarksaðgengi að lánsfé á hagstæðum kjörum og mæta þannig markaðsbresti sem er á þessu sviði á stórum svæðum á landinu. Lánastarfsemi Byggðastofnunar er í eðli sínu áhættusamari en margra annarra lánastofnana og því viðbúið að stofnunin nái ekki að fullu að uppfylla það fjárhagslega markmið samkvæmt lögum að varðveita eigið fé að raungildi.

Ekki er að öllu leyti sanngjarnt að tefla fram fullyrðingu um að árlegt tap á lánastarfsemi Byggðastofnunar hafi frá árinu 2005 numið að meðaltali tæpum milljarði á ári. Það skekkir meðaltal þessara ára að árið 2009 var stofnuninni erfitt. Fall banka og sparisjóða olli stofnuninni verulegum

búsifjum þar sem beint fjárhagslegt tap hennar vegna lánveitinga til sparisjóða, tap á gjaldeyrisskiptasamningi og vegna peningamarkaðsbréfa hjá SPRON nam rétt tæpum 2 milljörðum króna. Samtals var tap á lánastarfseminni árið 2009 um 3 milljarðar. Á árunum 2005 til 2008 var tap á lánastarfseminni að meðaltali um 300 mkr (á verðlagi ársins 2010).

Starfsemi stofnunarinnar er í samræmi við reglur Evrópusambandsins þar sem kveðið er á um að ríkisstyrkir til atvinnustarfsemi séu óheimilir nema í ákveðnum undantekningartilfellum sem nánar eru skilgreind í reglunum. Eftirlitsstofnun EFTA birtir kort yfir svæði þar sem íslensk stjórnvöld mega veita byggðastyrki og kort það sem starfað er eftir nú gildir til ársloka 2013. Hæpið er að nota það orðalag að fjármagn Byggðastofnunar sé niðurgreitt, réttara væri að segja að stofnunin nýtur þess í sínum lánakjörum að vera með ríkisábyrgð og greiðir vegna þess ríkisábyrgðargjald. Stofnunin fær þar af leiðandi betri kjör á sín lán og slíkt fyrirkomulag hefur í för með sér ákveðið gagnsæi.

Byggðastofnun er ekki í beinni samkeppni við aðrar lánastofnanir og er ekki að undirbjóða lánakjör á markaði og því á fullyrðingin varðandi jafnræðis- og samkeppnissjónarmið ekki við rök að styðjast sem galli í starfsemi stofnunarinnar.

3.2.2 Niðurgreiðsla vaxta

Valkostur	Kostir	Gallar og áhættuþættir
<ul style="list-style-type: none"> • Byggðastofnun veiti styrki til fyrirtækja samhliða lántöku til að niðurgreiða fjármagnskostnað. • Byggðastofnun hætti lánveitingum en lánveitingar færast til banka og almennra fjármálafyrirtækja. • Styrkur verði því aðeins veittur að önnur fjármögnun væri tryggð. • Sett verði ákveðin skilyrði fyrir veitingu styrkja til að hámarka atvinnusköpun og tryggja jafnræði. 	<ul style="list-style-type: none"> • Viðskiptavinir Byggðastofnunar eiga áfram kost á lánsfé á hagstæðari kjörum en þeir fá annars staðar. • Veittur er stuðningur við atvinnulíf á landsbyggðinni til að veita á móti lakari samkeppnisstöðu þess. • Stutt er við starfsemi fyrirtækja við erfiðar rekstraraðstæður. • Niðurgreiðsla á fjármagnskostnaði er markviss og gagnsæ. • Auðvelt er að stýra því hversu mikið fjármagn fer til styrkja. • Jafnræðis- og samkeppnissjónarmið eru virt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Leggja þarf fram árlegt framlag vegna styrkja og má áætla að það þurfi að nema a.m.k. 500 mkr. • Erfitt getur verið að ná samstöðu um skilyrði og forgangsröðun styrkja.

Ef þessi leið yrði farin þyrfti ríkissjóður að leggja fram árlegt framlag vegna styrkja en hér er ekki lagt mat á það hvað sú upphæð þyrfti að vera há. Stærsti gallinn við þessa hugmynd er að ákvörðun um lánveitingar færi alfarið út í bankakerfið og þar með gæti sú staða skapast að lánveitingar sem hafa mikilvægt gildi út frá byggðasjónarmiðum kæmu aldrei til umfjöllunar í Byggðastofnun þar sem þeim hefði verið hafnað í bankakerfinu. Ef stofnunin þarf einnig að greina lánshæfi vegna sömu lána myndast tvíverknaður í kerfinu sem leiðir til aukins kostnaðar. Jafnframt tapast sá sveigjanleiki sem Byggðastofnun hefur haft varðandi tíma fram að fyrsta gjalddaga og þolinmæði við innheimtu, auk

Þess sem viðbúið er að aðrar fjármálastofnanir geri mun stífari kröfur við verðmat eigna vegna mats á veðtryggingum. Ef horft er til nágrannalandanna þá er starfshópnum ekki kunnugt um að þessari aðferð sé beitt við byggðastuðning. Ólíklegt er að þessi leið verði til að auka gagnsæi og stýringu á því fjármagni sem fer til byggðastuðnings eða verði til þess að jafnræðis – og samkeppnissjónarmið séu meira virt en nú er.

3.2.3. Breytt lánastarfsemi

Valkostur	Kostir	Gallar og áhættuþættir
<ul style="list-style-type: none"> Lánastarfsemi verði haldið áfram en dregið verði úr áhættu við lántökur. Vaxtamunur verði aukinn og gerður breytilegur í samræmi við áhættu. 	<ul style="list-style-type: none"> Viðskiptavinir Byggðastofnunar eiga áfram kost á lánsfé. Útlánatap takmarkað þannig að auknar líkur verði á því að Byggðastofnun nái að uppfylla það fjárhagslega markmið lánastarfseminnar samkvæmt lögum að varðveita eigið fé að raungildi. 	<ul style="list-style-type: none"> Lánakjör færast nær því að vera þau sömu og aðrar fjármálastofnanir bjóða upp á. Hætta á að sérstaða Byggðastofnunar hverfi og að hún nái ekki að sinna hlutverki sínu. Ekki hægt að útiloka að útlánatöp verði of mikil m.a. vegna samsetningar útlánasafnsins.

Með því að vaxtastig lána verði tengt áhættu í hverju einstöku máli með vaxtatöflu væri hægt að takmarka útlánatap stofnunarinnar með stífara áhættumati þannig að auknar líkur verði á því að Byggðastofnun nái að uppfylla það fjárhagslega markmið lánastarfseminnar samkvæmt lögum. Hættan við þessa aðferðafræði er sú að lánakjör gætu færst nær því að vera þau sömu og aðrar fjármálastofnanir bjóða upp á en líta verður til þess að Byggðastofnun er ekki í samkeppni við viðskiptabankana. Stofnunin lánar til fyrirtækja á þeim svæðum sem aðrar lánastofnanir eru tregar til að lána til á viðráðanlegum kjörum vegna staðsetningar fyrirtækjanna. Með þessu móti héldi stofnunin áfram sérstöðu sinni varðandi lánveitingar samt sem áður, þar sem áfram yrði litið til byggðamikilvægis við lánveitingar og þeirrar sérstöðu sem stofnunin hefur umfram aðrar lánastofnanir um sveigjanleika varðandi tíma fram að fyrsta gjalddaga, þolinmæði við innheimtu og að gefa sér ákveðinn seljanleika veða við verðmat eigna. Ekki er hægt að útiloka að útlánatöp verði einhver en áhættan myndi minnka og hefur það ekki með samsetningu útlánasafnsins að gera. Útlánasafn Byggðastofnunar er mjög dreift þar sem stofnunin lánar til fyrirtækja í öllum greinum atvinnulífsins. Í úttekt Ríkisendurskoðunar frá desember 2009 þar sem lagt var mat á efnahagsreikning og eignasafn Byggðastofnunar, var það mat Ríkisendurskoðunar að útlán væru vel dreifð eftir atvinnugreinum sem ætti að draga úr ákveðinni útlánahættu.

3.2.4. Ný fjármögnunartæki

Valkostur	Kostir	Gallar og áhættuþættir
<ul style="list-style-type: none"> • Tekin verði upp ný fjármögnunartæki sem beina stuðningi með markvissum hætti til atvinnulífs á landsbyggðinni. • Byggðastofnun veiti lánsábyrgðir að hluta (t.d. 50%) vegna tiltekinna lána banka og annarra fjármálafyrirtækja og fjármagni þjónustuna með ábyrgðargjöldum. • Byggðastofnun veiti lán til áhættufjárfestinga gegn hærri vaxtamun eða hlutdeild í hagnaði fyrirtækis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Viðskiptavinir Byggðastofnunar eiga áfram kost á lánsfé á hagstæðari kjörum en þeir fá annars staðar. • Veittur er stuðningur við atvinnulíf á landsbyggðinni til að veða á móti lakari samkeppnisstöðu þess. • Stutt er við starfsemi fyrirtækja við erfiðar rekstraraðstæður. • Samvinna við bankakerfið er aukin og lánsábyrgðir örva útlánastarfsemi bankanna. • Fjármögnunartæki sem sérstaklega beinast að áhættufjármögnun stuðla að aukinni nýsköpun í atvinnulífinu. • Ný fjármögnunartæki gefa færi á samvinnu við erlenda sjóði sem veitt geta bankaábyrgð. • Hægt er að nýta sömu tæki fyrir atvinnulífið almennt þó að veitt séu betri kjör á landsbyggðinni. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekki er víst að fjármögnunartæki sem sérstaklega beinast að áhættufjármögnun henti viðskiptavinum Byggðastofnunar. • Það mun taka nokkurn tíma að þróa ný fjármögnunartæki og koma þeim til framkvæmda, t.d. að koma á virku samstarfi við banka. • Erfitt getur verið að meta rekstrarafkomu nýrra fjármögnunartækja.

Hér mætti til hliðsjónar líta til starfsemi og verklagsreglna Vækstfonden í Danmörku². Meðal þeirra fjármögnunartækja sem þar eru notuð í starfseminni eru ábyrgðir á lán viðskiptabanka. Sjóðurinn ábyrgist allt að 75% af láni fyrirtækis hjá viðskiptabanka þess gegn skilyrðum. Fyrir það er tekið ábyrgðargjald upp á 2% af lánsupphæðinni í upphafi og svo árlegt afgangjald. Til að veða upp á móti tapi sem af því getur hlotist og til að greiða rekstrarkostnað nýtur sjóðurinn árlegra framlaga úr ríkissjóði. Vækstfonden veitir líka lán. Önnur starfsemi sem einnig mætti líta til er Finnvera í Finnlandi³, sem rekur svipaða starfsemi og Vækstfonden, þ.e. blanda hlutafjárframlaga, styrkja og ábyrgða og lánveitinga.

Byggðastofnun hefur nú þegar heimild í lögum til ábyrgðaveitinga þó sú heimild hafi ekki mikið verið nýtt. Hér er einnig vert að hafa í huga að skv. 15. gr. reglugerðar um Byggðastofnun, nr. 347/2000, skal stofnunin leggja „*áherslu á samstarf við aðrar lánastofnanir og stuðla að því að þær láni til fyrirtækja á landsbyggðinni.*“ Byggðastofnun er í dag oftast á eftir öðrum lánastofnunum í veðröð á eignum fyrirtækja þannig að segja má að lán stofnunarinnar séu ákveðin ábyrgð fyrir bankakerfið í dag án þess að hún fái greitt fyrir þá áhættu. Líklegra er að ábyrgðir sem slíkar feli þó í sér meiri

² <http://www.vf.dk/>

³ <http://www.finnvera.fi/eng>

áhættu fyrir Byggðastofnun. Vextir þurfa að vera tiltölulega lágir til að fyrirtæki gætu þolað það að ofaná vexti lánsins bætist ábyrgðargjald sem ætti að standa undir kostnaði við slíka þjónustu. Afföll nýsköpunarfyrirtækja á fyrstu árum í rekstri eru almennt mikil og helst er að þau fyrirtæki sem njóta þess að vera með mikið eigið fé í upphafi og þolinmótt lánsfjármagn komist af nýsköpunarstiginu. Til að ný fjármögnunartæki gefi færi á samvinnu við erlenda sjóði sem veitt geti bankaábyrgð þarf íslenskt fjármálalíf að öðlast traust erlendis á ný. Ekki er hægt að taka undir þá fullyrðingu að hægt sé að nýta sömu fjármögnunartæki fyrir atvinnulífið almennt þó veitt séu betri kjör á landsbyggðinni. Betri kjör eru ekki veitt á landsbyggðinni en Byggðastofnun býður svipuð kjör til fyrirtækja eins og aðrar lánastofnanir gera til fyrirtækja á stærri svæðum.

Í kjölfar fjárhagslegrar endurskipulagningar sparisjóðakerfisins hefur Bankasýsla ríkisins nú tekið yfir eigendahlutverk ríkisins í sparisjóðunum og vinnur nú að stefnumótun sparisjóðakerfisins.

Það er mat starfshópsins að í þessu geti falist tækifæri til að koma á virkara samstarfi Byggðastofnunar og annarra fjármálastofnana en verið hefur um þessa þætti. Nánar er um þetta fjallað í 4. kafla skýrslunnar.

3.2.5 Útlánastarfsemi Byggðastofnunar verði hætt

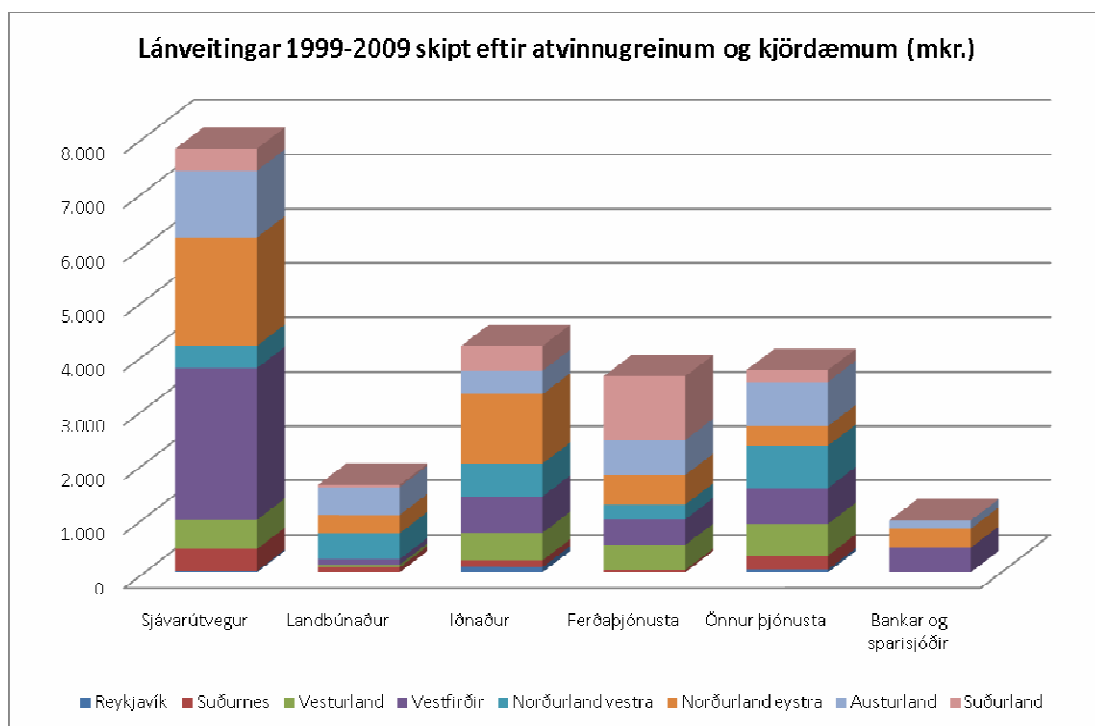
Valkostur	Kostir	Gallar og áhættuþættir
<ul style="list-style-type: none"> Tekin verði upp ný fjármögnunartæki sem beina stuðningi með markvissum hætti til atvinnulífs á landsbyggðinni. 	<ul style="list-style-type: none"> Ekki þarf að standa undir hallarekstri útlánastarfseminnar. Hægt að nýta fjármuni til annarra brýnni byggðaverkefna t.d. atvinnuþróunar. 	<ul style="list-style-type: none"> Erfitt getur reynst fyrir viðskiptavini Byggðastofnunar að afla sér lánsfjármagns. Verulega er dregið úr sérstökum opinberum stuðningi við atvinnulíf á landsbyggðinni.

Verði útlánastarfsemi Byggðastofnunar hætt stendur ríkissjóður frammi fyrir því að selja útlána- og eignasafnið eða semja um utnumhald og innheimtu á því. Við það mun ríkissjóður þurfa að yfirtaka skuldir stofnunarinnar en ríkissjóður er þegar í ábyrgð fyrir öllum skuldum stofnunarinnar, sem í dag standa í u.þ.b. 17.300 mkr. Reynslan sýnir að sala á útlánasafni annarra sjóða s.s. Lánasjóðs landbúnaðarins og Ferðamálasjóðs hefur verið framkvæmd með afföllum. Byggðastofnun hefur, starfsemi sinnar vegna, mikla þekkingu á atvinnulífi og innviðum smærri samfélaga á landsbyggðinni. Mikilvægt er að varðveita þá þekkingu og tryggja aðgang fyrirtækja á landsbyggðinni að lánsfé. Á landsbyggðinni eru fjölmörg fyrirtæki í frumframleiðslu, gjaldeyrisskapandi eða gjaldeyrissparandi starfsemi og afar mikilvægt að tryggja að þau geti átt aðgang að lánsfjármagni. Eftirspurn eftir útlánum Byggðastofnunar hefur verið breytileg í gegnum tíðina. Við þær aðstæður sem nú ríkja er líklegt að viðhorf og gildismat á fjármálamarkaði muni breytast, sem felst meðal annars í því að áhættufælni og hærri verðlagning á áhættu mun aukast. Á bak við lánasafn Byggðastofnunar eru fjölmörg störf. Því er ekki haldið fram hér að stofnunin hafi skapað öll þau störf en líklega hefur hún lagt sitt af mörkum til að viðhalda þeim á landsbyggðinni. Áhrifin af stöðvun eins fyrirtækis á landsbyggðinni geta verið meiri fyrir byggðarlög í heild sinni en stöðvun eins fyrirtækis á höfuðborgarsvæðinu.

4. Hvaða áhrif má ætla að það hafi á atvinnulíf á landsbyggðinni ef lánastarfsemi Byggðastofnunar verður alfarið hætt. Í því sambandi verði skoðað hvort breytingar á fjármálamarkaði í kjölfar bankahrunsins haustið 2008 og ný lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi minnka þörf á sérstakri lánastarfsemi með ábyrgð ríkisins.

4.1 Almennt um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Langflestar lánveitingar Byggðastofnunar á árunum 1999-2009 eru til fyrirtækja í sjávarútvegi og auk þess á svæðum sem eru fámenn, hafa glímt við mikla fólksfækkun undanfarin ár og eru fjarri höfuðborgarsvæðinu.

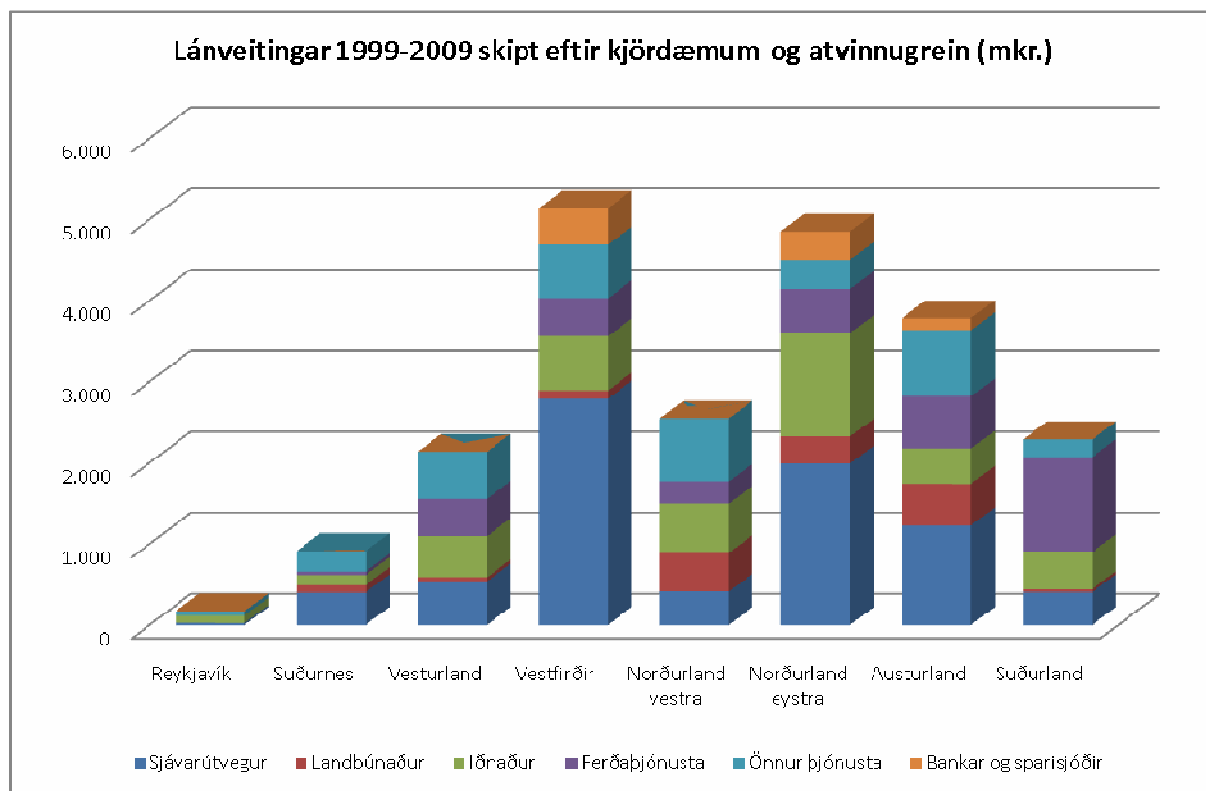

Mynd 3

Aðgangur að fjármagni er veigamikill þáttur í frumkvöðlastarfsemi, samkeppnishæfni og nýsköpun og getur skipt sköpum fyrir vöxt fyrirtækja. Takmarkað aðgengi atvinnulífs á landsbyggðinni að fjármagni og þá ekki síst lánsfjármagni, er þekkt alþjóðlegt vandamál á svæðum sem eiga undir högg að sækja út frá byggðasjónarmiði. Hefur Evrópusambandið meðal annars gripið til sérstakra áætlana til að hjálpa aðildarlöndunum að vinna á þessum vanda. Markmið svokallaðrar JEREMIE áætlunar Evrópusambandsins er að sjá til þess að aðgangur að fjármagni sé tryggður fyrir þá sem vilja stofna eða þróa rekstur lítilla eða meðalstórra fyrirtækja. Greiningar hafa sýnt fram á skýra fylgni á milli þess að aðgengi lítilla og meðalstórra fyrirtækja að lánsfé og áhættufjármagni sé tryggt og aukins hagvaxtar og samkeppnishæfni⁴.

⁴ (http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/index_en.htm)

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

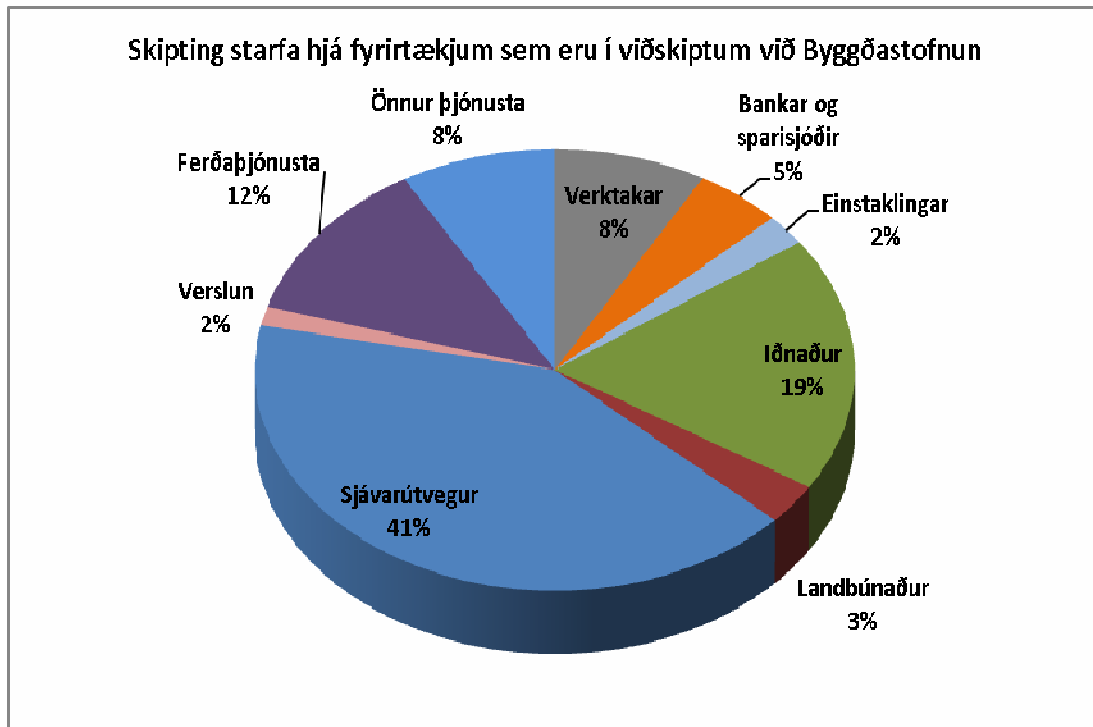

Mynd 4

Byggðastofnun veitir langtímalán til fjárfestinga, hagræðingar og fjárhagslegrar endurskipulagningar fyrirtækja á landsbyggðinni. Útlánastarfsemi á vegum Byggðastofnunar hefur þann megin tilgang að leitast er við að tryggja atvinnulífi á veikari svæðum landsins lágmarksaðgengi að lánsfé á hagstæðum kjörum og mæta þannig markaðsbresti sem reynslan hefur sýnt að er á þessu sviði á stórum svæðum á landinu.

Í mars 2010 voru teknar saman tölur um fjölda starfa hjá fyrirtækjum sem eru með lán hjá Byggðastofnun og upplýsingarnar fengnar frá fyrirtækjunum sjálfum. Í ljós kom að fjöldi starfa á bak við lánasafn stofnunarinnar eru tæplega 4000 störf. Ekki er þar með sagt að stofnunin hafi skapað þessi störf en líklega hefur hún átt sinn þátt í að viðhalda þeim á landsbyggðinni.

Svo tekin séu dæmi um mikilvægi þessara starfa fyrir byggðarlögin þá bjuggu 304 íbúar á Tálknafirði 1. desember 2010 en fólksfækkun þar hefur verið um 14% síðastliðin 15 ár. Áætlaður fjöldi á vinnumarkaði er um 165 manns og fjöldi starfa í fyrirtækjum sem eru í viðskiptum við Byggðastofnun eru 89 störf eða rúmlega helmingur starfa í byggðarlaginu. Í Vesturbyggð var íbúafjöldi 891 manns 1. desember 2010 og hafði fækkað um 33% síðastliðin 15 ár. Áætlað er að fjöldi á vinnumarkaði sé um 476 manns og fjöldi starfa hjá þeim fyrirtækjum sem eru í viðskiptum við Byggðastofnun er 152 störf.

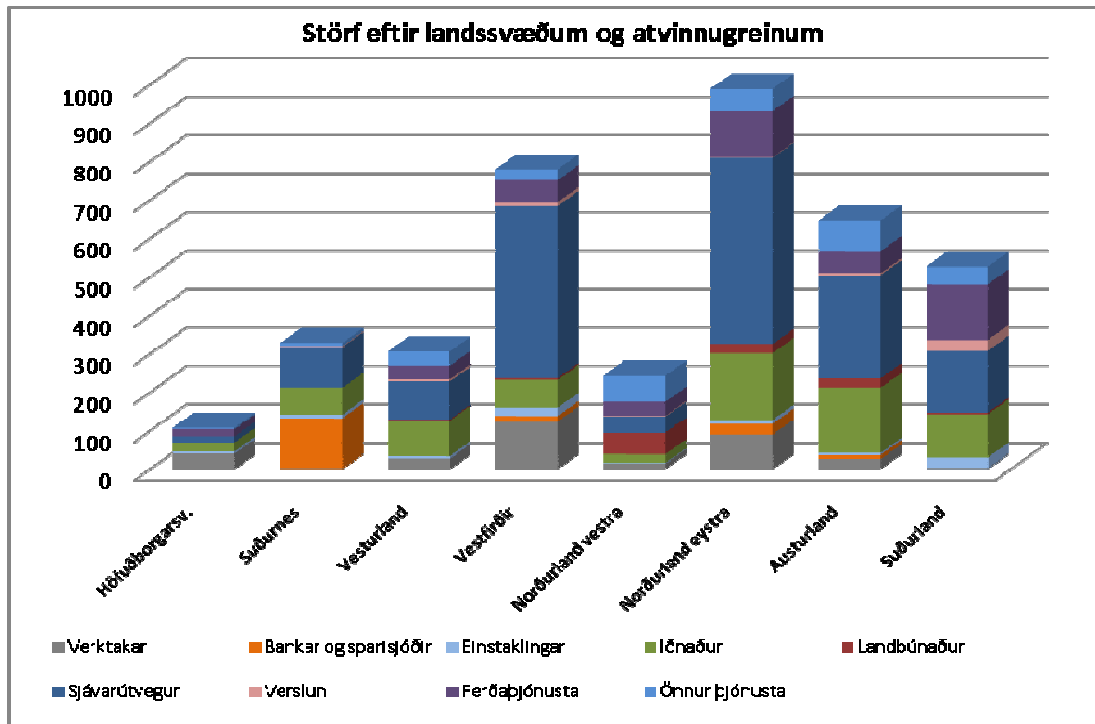
Mynd 5

Við þær aðstæður sem nú ríkja er líklegt að viðhorf og gildismat á fjármálamarkaði muni breytast, sem felst m.a. í því að áhættufælni og hærra verðlagning á áhættu mun aukast. Í ljósi þess að á landsbyggðinni eru fjölmörg fyrirtæki í frumframleiðslu og gjaldeyrisskapandi eða gjaldeyrissparandi starfsemi þá er afar mikilvægt að tryggja að þau geti átt aðgang að lánsfjármagni. Að mati hagfræðinganna Jóns Daníelssonar og Gylfa Zoega mun framleiðsla, útflutningur og viðskiptaafgangur einkenna hagkerfi Íslands á næstu árum⁵. Sú spá endurspeglast í endurskoðaðri Þjóðhagsspá fyrir 2010–2015 en samkvæmt henni er áætlað að landsframleiðsla vaxi um 2% á næsta ári og hagvöxtur verði jákvæður út spátímann⁶. Útflutningur vöru og þjónustu verður talsvert umfram innflutning allan spátímann og helst í hendur við lágt gengi krónunnar. Þó gengið hafi styrkst undanfarna mánuði er ekki reiknað með mikilli styrkingu krónunnar á næstu misserum. Gengisfallið hefur búið útflutningsfyrirtækjum hagstæð rekstrarskilyrði. Það þýðir að öllu jöfnu uppgang fyrir landsbyggðina, þar sem útflutningsgreinar eru sterkastar. Í því sambandi má benda á að hagvöxtur á Vestfjörðum tók verulega við sér árið 2008 þegar hann mælist 9%, en þar var samdráttur um 8% árið 2007.

⁵ Jón Daníelsson og Gylfi Zoega „Hagkerfi býður skipbrot“ 2. útgáfa 12. mars 2009 www.hag.hi.is

⁶ Þjóðhagsspá 2010 – 2015 – endurskoðun. Hagstofa Íslands 2010

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Mynd 6

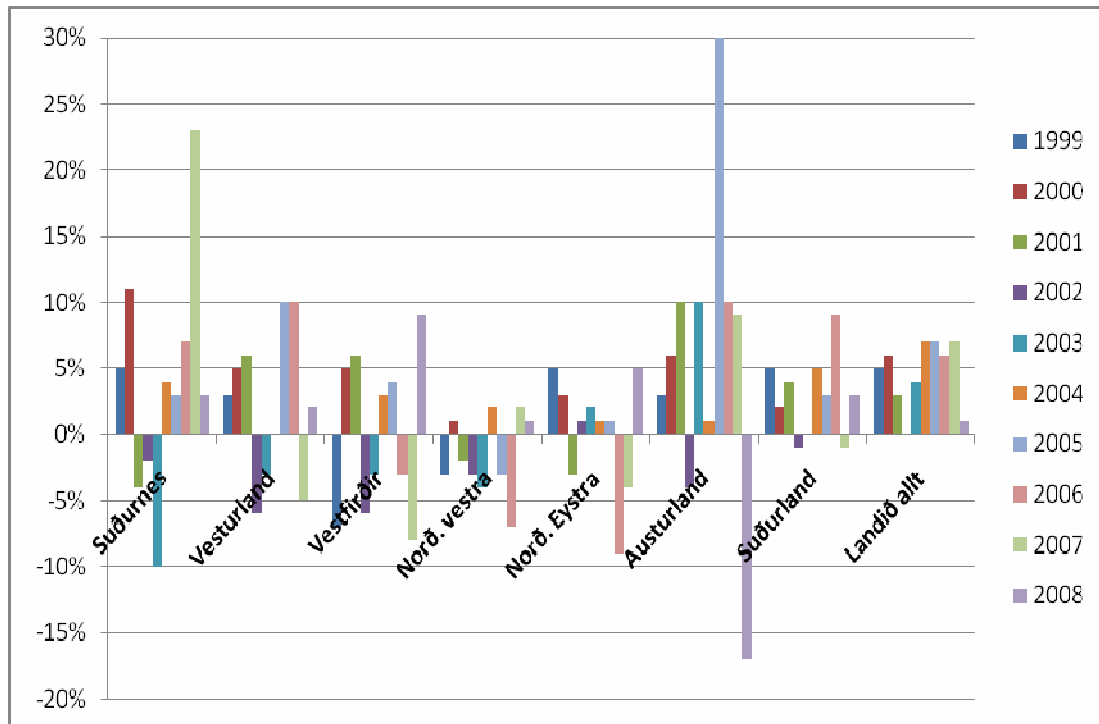
Taflan hér að neðan sýnir hagvöxt landshluta árin 2003–2008.

	Höfuð-borg	Lands-byggð	Suður-nes	Vestur-land	Vest-firðir	Norð. vestra	Norð. eystra	Austur-land	Suður-land	Landið allt
1999	7%	3%	5%	3%	-7%	-3%	5%	3%	5%	5%
2000	7%	5%	11%	5%	5%	1%	3%	6%	2%	6%
2001	5%	1%	-4%	6%	6%	-2%	-3%	10%	4%	3%
2002	1%	-2%	-2%	-6%	-6%	-3%	1%	-4%	-1%	0%
2003	6%	-1%	-10%	-3%	-3%	-4%	2%	10%	0%	4%
2004	10%	2%	4%	0%	3%	2%	1%	1%	5%	7%
2005	7%	7%	3%	10%	4%	-3%	1%	31%	3%	7%
2006	7%	3%	7%	10%	-3%	-7%	-9%	10%	9%	6%
2007	10%	3%	23%	-5%	-8%	2%	-4%	9%	-1%	7%
2008	2%	0%	3%	2%	9%	1%	5%	-17%	3%	1%

Heimild. Hagvöxtur landshluta. Byggðastofnun

Í þjóðhagsspánni er reiknað með að atvinnuvegafjárfesting taki við sér á ný á árinu 2011. Að meðaltali var atvinnuvegafjárfesting 1990–2009 12,5% en árið 2009 var hún 6,7%. Á árinu 2010 hafa fjárfestingar haldið áfram að dragast saman. Óvissan varðandi fjárfestingu er þó umtalsverð. Áhættufælni, laskaðir efnahagsreikningar fyrirtækja og litlar væntingar hafa slegið á hvatann til fjárfestinga í atvinnuuppbyggingu. Gert er ráð fyrir að fjárfesting í atvinnuvegum utan stóriðju muni aukast að einhverju marki á árinu 2011 og gert ráð fyrir að vöxturinn verði nokkuð hraður út spátímann.

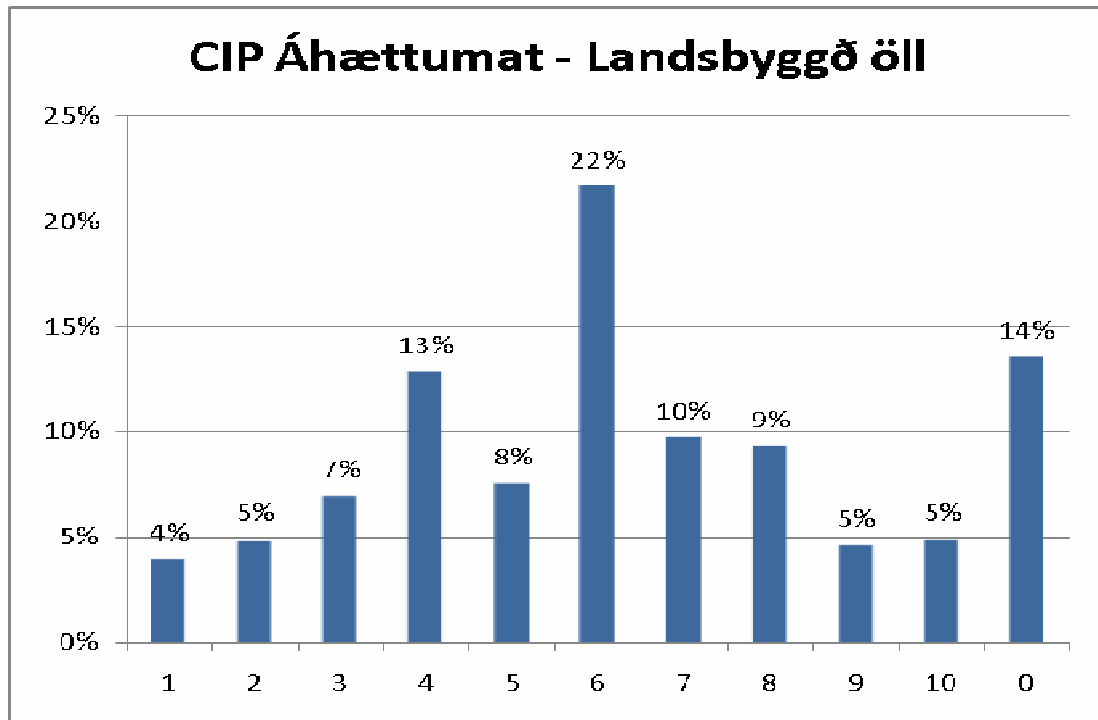
Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Mynd 7 Hagvöxtur svæða og landsins alls árin 1999–2008

Í tengslum við gerð skýrslunnar fékk Byggðastofnun Creditinfo til að taka út upplýsingar um stöðu fyrirtækja á starfssvæði stofnunarinnar eftir sveitarfélögum og atvinnugreinum. Úttektin nær til 9.613 fyrirtækja á landsbyggðinni en það eru öll þau fyrirtæki sem hafa skilað ársreikningum og eru skráð með heimilisfang á starfssvæði Byggðastofnunar. Flest fyrirtæki eru í flokknum „landbúnaður, fiskveiðar og skógrækt“, 1.486 fyrirtæki eða 16% fyrirtækja á landsbyggðinni. Næst fjölmennasti atvinnugreinaflokkurinn er „byggingastarfsemi og mannvirkjagerð“, 1.431 fyrirtæki eða 15% af heildarfjölda fyrirtækja. Fengnar voru upplýsingar um hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá, hlutfall fyrirtækja í greiðsluþroti, meðal eiginfjárlutfall fyrirtækja í sveitarfélagi, meðal veltufjár- og lausafjárlutfall. Að auki CIP⁷ áhættumat fyrir fyrirtæki sem spáir fyrir fjölda fyrirtækja sem verða ógjaldfær (gjaldþrot og/eða árangurslaust fjárnám) innan 12 mánaða miðað við óbreyttar aðstæður. Eins og sjá má á myndinni eru 29% fyrirtækja í flokkunum 7–10 þ.e. með áhættu umfram eðlileg mörk og 14% fyrirtækja fá ekki á sig áhættumat þ.e. eru ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum.

⁷ CIP stendur fyrir Credit Info Probability of Default og er tölfræðilegt reiknilíkan sem metur líkur á alvarlegum vanskilum íslenskra fyrirtækja innan 12 mánaða.

Mynd 8

Samkvæmt nýlegri frétt í Morgunblaðinu eru um 80% allra gjaldþrota á árinu 2010 á höfuðborgarsvæðinu og var svipuð skipting milli landssvæða árið á undan. Þó færri gjaldþrot eigi sér stað á landsbyggðinni geta áhrifin haft enn meira vægi fyrir byggðarlög í heild sinni en á höfuðborgarsvæðinu⁸. Staðan er alvarlegust í byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð en CIP áhættumat þessara fyrirtækja bendir til að 40% þeirra séu með áhættu umfram eðlileg mörk og 19% fá ekki á sig áhættumat, þ.e. eru ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum. Hlutfall fyrirtækja í þessum flokki á vanskilaskrá er 36% og í greiðsluþroti 20,8%. Samkvæmt fyrrgreindri frétt í Morgunblaðinu hafa um 500 fyrirtæki í þessum geira farið í þrot á þessu og síðasta ári á öllu landinu, en 2007 var fjöldinn 90 fyrirtæki. Rekstur gististaða og veitingarekstur er önnur atvinnugrein þar sem virðist vera alvarlegt ástand. Hlutfall fyrirtækja í þeim flokki á vanskilaskrá er 33% og í greiðsluþroti 15,6%. Samkvæmt CIP áhættumati eru um 54% fyrirtækja í þessari atvinnugrein í mikilli áhættu. Staðan er ekki eins slæm í landbúnaði, skógrækt og fiskveiðum en hlutfall fyrirtækja í þeim flokki á vanskilaskrá er 18,2% og í greiðsluþroti 8,3%. Samkvæmt CIP áhættumati eru 19% af fyrirtækjum í þeim flokki í áhættumestu flokkunum 7-10 og 6% fá ekki á sig áhættumat. Samtals eru 25% fyrirtækja í þessum flokki í áhættu á greiðsluþroti.

Eins og sjá má í töflunni á næstu síðu er langhæsta hlutfall fyrirtækja á Suðurnesjum sem fer í áhættumestu flokkana fjóra. Samkvæmt þessari áhættugreiningu er rúmlega helmingur fyrirtækja á Suðurnesjum annað hvort ógjaldfær eða með líkur umfram eðlileg mörk á að fara í alvarlega vanskil á næstu 12 mánuðum. Það er líka fróðlegt að sjá í þessari töflu að staðan er einna verst í þeim landshlutum sem liggja næst höfuðborgarsvæðinu og á Austurlandi þar sem uppgangur hefur verið hvað mestur á síðastliðnum árum.

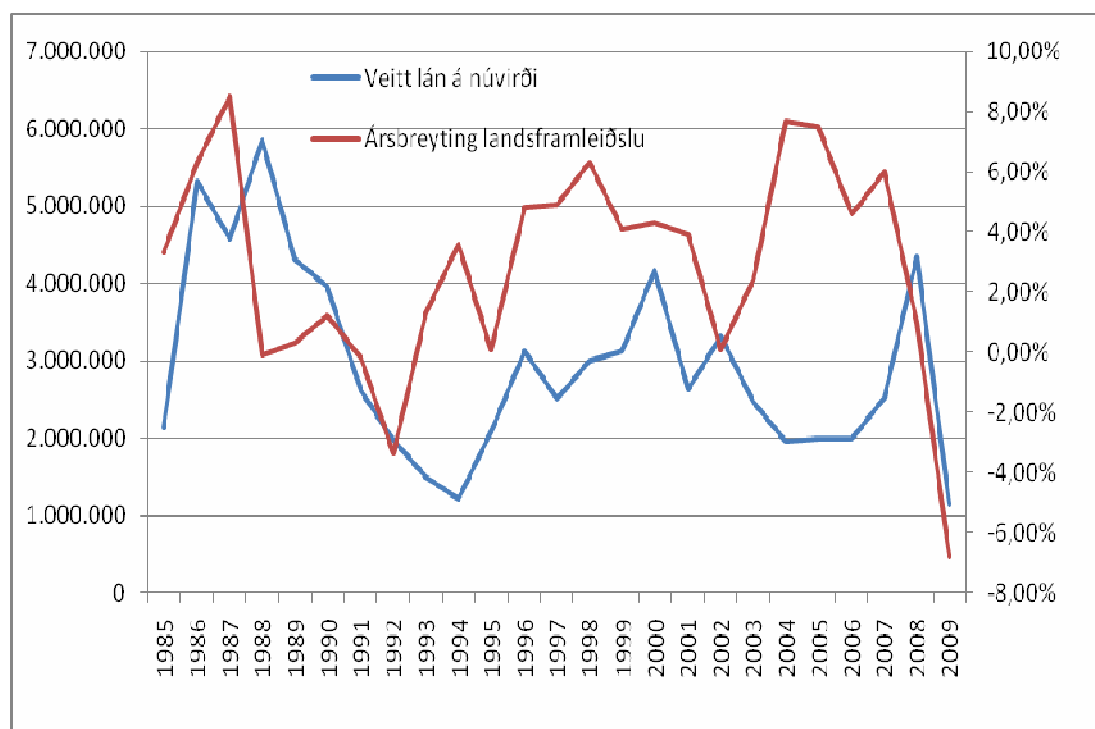
⁸ Morgunblaðið 30. desember 2010 bls 1, 18

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	Samtals í flokki 7 – 10	Samtals í flokki 7 – 10 + 0
Suðurnes	3%	3%	5%	10%	9%	16%	11%	11%	8%	9%	16%	39%	55%
Vesturland	4%	5%	7%	15%	7%	22%	9%	8%	4%	5%	14%	25%	39%
Vestfirðir	5%	6%	9%	13%	6%	25%	10%	7%	3%	4%	12%	24%	36%
Norðurland vestra	4%	5%	8%	18%	6%	25%	9%	8%	3%	3%	11%	23%	34%
Norðurland eystra	5%	6%	8%	13%	7%	24%	9%	8%	3%	3%	12%	23%	35%
Austurland	4%	5%	10%	13%	8%	22%	8%	9%	5%	4%	13%	26%	39%
Suðurland	3%	4%	6%	13%	8%	21%	11%	11%	5%	6%	13%	33%	46%

Frekari greining samkvæmt tölum frá Creditinfo niður á landssvæði er í viðauka 2.

Eftirspurn eftir útlánum Byggðastofnunar hefur verið breytileg í gegnum tíðina. Þegar samkeppni á bankamarkaði jókst árið 2004 minnkaði til muna eftirspurn eftir útlánum Byggðastofnunar. Á árinu 2007 þegar herðir að á fjármálamarkaði eykst eftirspurnin aftur. Mynd hér fyrir neðan sýnir þróun veittra lána hjá Byggðastofnun og ársbreytingu landsframleiðslu á Íslandi á sama tíma, árin 1985–2009.

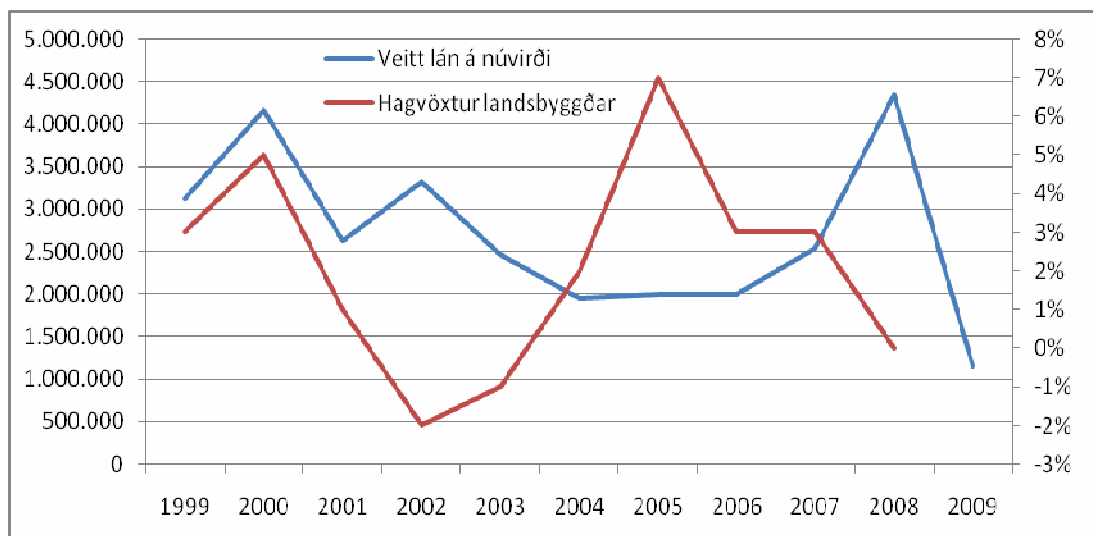

Mynd 9 Þróun veittra lána hjá Byggðastofnun og ársbreytingu landsframleiðslu á Íslandi á sama tíma, árin 1985–2009.

Eins og sjá má á þá dregst yfirleitt saman eftirspurn eftir lánnum þegar mikill vöxtur er í landsframleiðslu. Segja má að þá sé „kerfið“ að virka eins og það á að gera, þ.e. aukin afskipti ríkisins eru óþörf á uppgangstímum í opnu hagkerfi og línurnar speglast. Að sama skapi eykst eftirspurnin eftir lánnum þegar samdráttarskeið er að byrja í hagkerfinu. Það er sérstaklega áhugavert að þessi mynd sýnir berlega hvað gerðist hér á árunum 2002 til 2008 í fjármálakerfinu. Þegar ríkisbankarnir voru einkavæddir sóttu þeir mjög á lánamarkaðinn og buðu lán á hagstæðari kjörum en

Byggðastofnun var tilbúin til að veita. Stofnunin tók ekki þátt í undirboðum sem voru á fjármálamarkaðnum og hélt sinni vaxtastefnu þrátt fyrir áhlaup bankanna. Mörg dæmi voru um að góðir viðskiptavinir stofnunarinnar fengu fyrirgreiðslu í bankakerfinu og greiddu upp lán sín hjá stofnuninni og eftirspurnin dróst mikið saman. Þegar herðir að í bankakerfinu síðla árs 2007 og fyrrihluta árs 2008 urðu umsóknir hjá Byggðastofnun í sögulegu hámarki og eins og sést á mynd 9 námu útlán árið 2008 yfir 4 milljörðum eða það mesta frá upphafi stofnunarinnar að árunum 1986-1988 frátöldum, en á þeim árum var mikill uppgangur í sjávarútvegi og fjárfestingar gríðarlegar.

Í algjöru kerfishruni fjármálamarkaðarins eins og landið er að ganga í gengum núna eru línurnar samhliða. Svipuð þróun var á árunum 1990-1992 þó það hafi aðeins verið sýnishorn af núverandi ástandi. Mesta hrun í landsframleiðslu á lýðveldistímanum átti sér stað þegar síldin hvarf árin 1967-1969 og síðan þegar þorskstofninn hrundi 1987-1992⁹. Þessi tvö tímabil, með tilheyrandi gjaldþrotahrinum fyrirtækja eru það eina sem kemst nálægt núverandi efnahagshruni. Það er eðlilegt að lánastarfsemi dragist saman þegar framleiðslulína hagkerfisins hliðrast niður á við, því á slíkum tímum er stór hluti fyrirtækja í raun gjaldþrota eða veit ekki hvernig efnahagsreikningar sínir líta út. Þegar framleiðslulína hagkerfisins sveiflast niður á við en hliðrast ekki þá er hægt að nýta lánastarfsemina til að auka framleiðsluna. Að sama skapi sýnir myndin að þegar framleiðslulína hagkerfisins hækkar of mikið er hægt að draga úr framleiðslunni með því að draga saman lánastarfsemina og þar með innspýtingu á fjármagni inn í framleiðslugreinarnar.

Mynd 10 Veitt lán árin 1999-2009 samanborið við hagvöxt landsbyggðarinnar

4.2 Hlutverk sparisjóða

Rekstarumhverfi og eignarhald á fjármálafyrirtækjum hefur breyst gríðarlega síðustu tvö ár. Eftir hrun fjármálakerfisins haustið 2008 hefur áhættufælni og verðlagning áhættu umturnast frá því sem áður var.

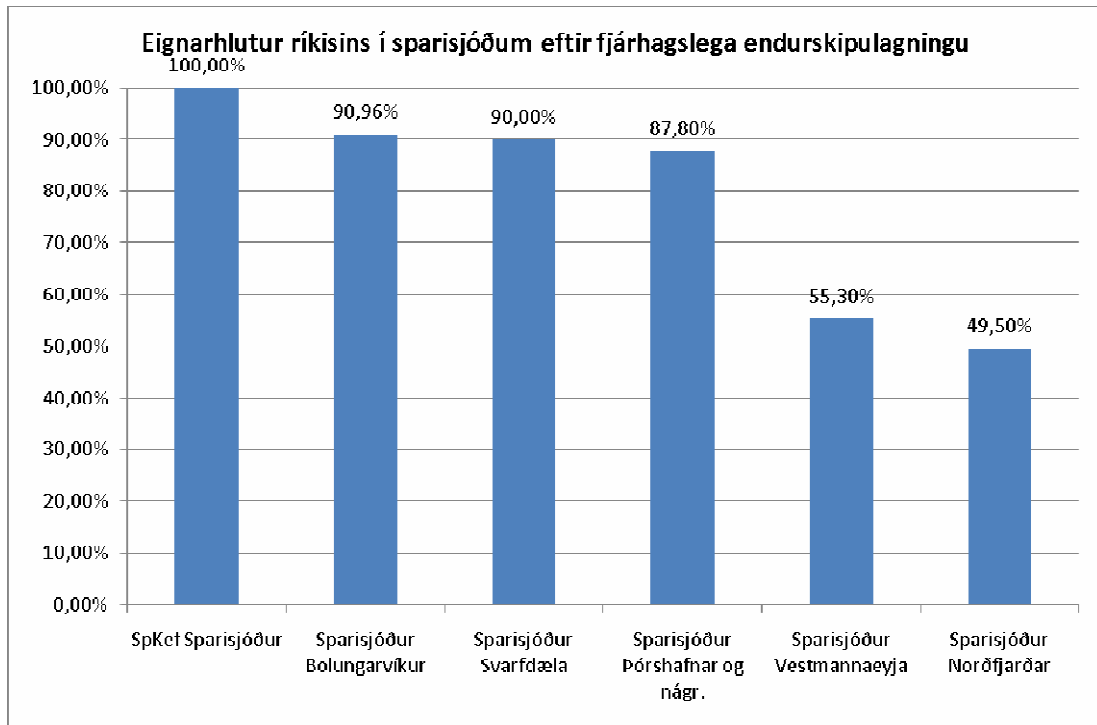
Hlutverk sparisjóða er að sinna hefðbundinni viðskiptabankastarfsemi í sínu nærsamfélagi. Viðskiptavinahópurinn samanstendur fyrst og fremst af einstaklingum, litlum og meðalstórum

⁹ Sigurður Snævarr (1993) Haglýsing Íslands, Reykjavík

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

fyrirtækjum og má segja að hlutverk þeirra skarist að hluta á við tilgang og verkefni Byggðastofnunar, sérstaklega lánastarfsemin. Mikilvægt er að skoða náið hvort ekki megi finna samlegð með því að reka þessar lánastofnanir í nánu samstarfi.

Ríkissjóður mun eftir endurreisn sex sparisjóða á landsbyggðinni verða helsti stofnfjáreigandi í þessum fjármálastofnunum. Á mynd hér að neðan má sjá hvernig eignarhaldið skiptist á milli einstakra sjóða.

Mynd 11

Það hefur verið sjónarmið fjármálaráðuneytisins að öll fjármálafyrirtæki og stofnanir sem eru í fjármála- eða lánastarfsemi séu í umsjón Bankasýslu ríkisins. Bankasýsla ríkisins er ríkisstofnun með sjálfstæða stjórn sem heyrir undir fjármálaráðherra. Hún var stofnuð með lögum nr. 88/2009 sem tóku gildi í ágúst 2009, en stofnunin tók til starfa í upphafi árs 2010. Bankasýsla ríkisins fer með eignarhluti ríkisins í fjármálafyrirtækjum, í samræmi við lög, góða stjórnsýslu- og viðskiptahætti og eigendastefnu ríkisins á hverjum tíma.

Bankasýsla ríkisins er í starfsemi sinni ætlað að leggja áherslu á endurreisn og uppbyggingu öflugs innlands fjármálamarkaðar og stuðla að virkri og eðlilegri samkeppni á þeim markaði. Henni er einni ætlað að tryggja gagnsæi í allri ákvarðanatöku varðandi þátttöku ríkisins í fjármálastarfsemi og tryggja virka upplýsingamiðlun til almennings.

Með því að vera með umsjón á öllum fjármálafyrirtækjum sem eru í eigu ríkisins á einum stað gefast möguleikar á að fá þá yfirsýn sem þarf til að standa fyrir nauðsynlegum umbótum og hagræðingu á þessum markaði.

Á næstu vikum og mánuðum þegar Bankasýsla ríkisins hefur tekið yfir eigendahlutverk ríkisins í sparisjóðunum mun skýrast hvernig stefnumótun sparisjóðakerfisins verður til framtíðar. Starfshópurinn telur mikilvægt í þeirri vinnu að horft verði til þess hvernig Byggðastofnun og

fjármálafyrirtæki í eigu ríkisins geti unnið saman við að þjónusta landsbyggðina með lánsfjármagni og fjármálaþjónustu.

Á næstu mynd má sjá hvernig heildareignir skiptast á milli sparisjóða sem ríkissjóður á hlutdeild í og Byggðastofnunar. Samtals eru eignir þessara fjármálastofnana um 130 ma.kr. SpKef sparisjóður vegur lang þyngst af þessum fjármálastofnunum eða um 61% þegar hinir landsbyggðasjóðirnir eru samtals um 25% og Byggðastofnun 14%.

Mynd 12

4.3 Lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi

Lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi tóku gildi 3. júlí 2010. Lögin eru tímabundin og gilda út árið 2013. Í lok nóvember setti iðnaðarráðherra reglugerð um sama efni, nr. 985/2010.

Á grundvelli III. kafla laganna er stjórnvöldum heimilt, að ákveðnum skilyrðum uppfylltum, að veita ívilnanir í formi byggðaaðstoðar vegna fjárfestingarverkefna á Íslandi. Skilyrði þess að verkefni geti hlotið ívilnun eru rakin í 5. gr. laganna, en meðal skilyrða má nefna að stofna verður sérstakt félag um verkefnið, árleg velta verkefnisins verður að vera a.m.k. 300 mkr. eða að nýfjárfesting skapi a.m.k. 20 ársverk hjá umsóknaraðila við rekstur fjárfestingarverkefnis á fyrstu tveimur árum þess. Þá þurfa að liggja fyrir arðsemisútreikingar sem sýna fram á að viðkomandi nýfjárfesting sé þjórðhagslega hagkvæm og sannanlega þarf að vera um nýfjárfestingu að ræða.

Ívilnun getur verið í formi beins fjárstuðnings, skattalegra ívilnana eða aðstoðar í tengslum við land eða lóð undir fjárfestingu. Hámark ívilnunar ræðst af stærð fyrirtækja en almennt getur ívilnun numið að hámarki 15% af fjárfestingarkostnaði. Þegar um lítil og meðalstór fyrirtæki er að ræða getur ívilnunin orðið meiri en þó ekki hærra en 35% af fjárfestingarkostnaði.

Enn sem komið er, er reynslan af framkvæmd laganna ekki mikil enda hafa lög nýlega tekið gildi. Í desember 2010 höfðu þrjár umsóknir um ívilnanir borist. Tvær þeirra voru afgreiddar í lok desember sama ár með undirritun fjárfestingarsamnings um skattalegar ívilnanir. Bæði fyrirtækin sem í hlut áttu voru á landsbyggðinni.

Að mati starfshópsins geta þær ívilnanir sem byggjast á þessum lögum ekki komið í stað lánastarfsemi Byggðastofnunar nema að mjög takmörkuðu leyti. Þau skilyrði sem lög setja um starfsemi sem fellur undir ívilnanakerfið og hámark ívilnana eru einfaldlega það takmarkandi þáttur. Hins vegar er það mat starfshópsins að Byggðastofnun þyrfti að kynna sér vel það kerfi sem felst í lögnum með það fyrir augum að geta bent fyrirtækjum á þennan möguleika.

4.4 Átakið „Beina brautin“

Miðvikudaginn 15. desember 2010 undirrituðu efnahags- og viðskiptaráðuneytið, Félag atvinnurekenda, fjármálaráðuneytið, Samtök atvinnulífsins, Samtök fjármálafyrirtækja og Viðskiptaráð Íslands samkomulag um að hraða úrvinnslu skuldamála lítilla og meðalstórra fyrirtækja. Samkvæmt samkomulaginu er miðað við að heildarskuldsetning fyrirtækis að lokinni úrvinnslu fari ekki fram úr endurmetnu eigna- eða rekstrarvirði þess, hvoru sem er hærra, að viðbættu virði annarra trygginga og ábyrgða fyrir skuldum viðkomandi fyrirtækis. Í 12. lið samkomulagsins er þess getið að stjórnvöld muni leitast við að tryggja að opinberar lánastofnanir, svo sem Byggðastofnun, taki þátt í úrvinnslu skuldamála fyrirtækja á grundvelli samkomulagsins. Það virðist ljóst að þetta mun hafa í för með sér verulegan kostnað fyrir stofnunina, kostnað sem erfitt er að meta fyrirfram. Þá er fyrirkomulag þessa verkefnis þannig að hætt er við að stofnunin verði ofurseld mati viðskiptabankanna á því hvert er endurmetið eigna- og rekstrarvirði fyrirtækja, þar sem skuldir fyrirtækja beint við Byggðastofnun eru almennt minnihluti skulda viðkomandi fyrirtækis.

5. Samantekt starfshópsins

- Ef miða á við að Byggðastofnun haldi áfram óbreyttri lánastarfsemi má varlega áætlað reikna með að ríkissjóður þurfi að leggja stofnuninni til 3,5 milljarða króna á næstu fimm árum, þar af 2,5 milljarða til að koma eiginfjárlutfalli hennar í 8%.
- Reynslan sýnir að ekki virðist raunhæft að gera þá kröfu að Byggðastofnun varðveiti eigið fé að raungildi miðað við óbreytt hlutverk hennar við eflingu byggðar og atvinnulífs á landsbyggðinni.
- Þegar horft er til umfangs starfsemi Byggðastofnunar er rétt að íhuga hvort ekki megi fækka fulltrúum í stjórn Byggðastofnunar en nú eru stjórnarmenn sjö talsins og jafnmargir til vara.
- Verði lánastarfsemi Byggðastofnunar haldið áfram liggur beint við að huga að þróun fleiri fjármögnunartækja hjá stofnuninni og aðlaga fjármögnunarstarfsemina að aðstæðum í þjóðfélaginu. Reynslan sýnir að eftirspurn eftir lánnum hjá stofnuninni dregst saman þegar mikill vöxtur er í landsframléiðslu.
- Langflestar lánveitingar Byggðastofnunar á árunum 1999 – 2009 eru til fyrirtækja í sjávarútvegi og auk þess á svæðum sem eru fámenn, hafa glímt við mikla fólksfækkun undanfarin ár og eru fjarri höfuðborgarsvæðinu.
- Um 4.000 störf eru á bak við útlán Byggðastofnunar á landsbyggðinni. Þar af eru 1.621 störf í sjávarútvegi.
- 1. desember 2010 voru 32% íbúa á vinnumarkaði í Vesturbyggð starfandi hjá fyrirtækjum sem eru í viðskiptum við Byggðastofnun.
- Samkvæmt úttekt Creditinfo eru 29% fyrirtækja á starfssvæði Byggðastofnunar með áhættu umfram eðlileg mörk og 14% fyrirtækja fá alls ekki á sig áhættumat þar sem þau eru ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum.
- Tækifæri kunna að felast í virkara samstarfi Byggðastofnunar og annarra fjármálafyrirtækja á landsbyggðinni.
- Ný lög um ívilnanir vegna nýfjárfestinga á Íslandi geta ekki nema að mjög takmörkuðu leyti komið í stað lánastarfsemi Byggðastofnunar.
- Byggðastofnun er ætlað að taka þátt í átakinu „Beina brautin“ sem á að hraða úrvinnslu skuldamála lítilla og meðalstórra fyrirtækja. Erfitt er að leggja mat á það hversu miklar fjárhagslegar byrðar það leggjur á Byggðastofnun enda er átakið nýlega hafið.

Viðauki 1 - Rekstraráætlun Byggðastofnunar 2011-2015

	Meðaltal	Meðaltal	Horfur	Áætlun				
	2003-2007	2005-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Vaxtatekjur								
Vaxtatekjur af kröfum á lánastofnanir	117.202	160.340	132.531	100.000	100.000	75.000	50.000	50.000
Vaxtatekjur og verðbætur af útlánum	949.482	1.244.400	997.916	1.023.631	1.027.090	1.068.173	1.112.856	1.135.127
	1.066.684	1.404.740	1.130.447	1.123.631	1.127.090	1.143.173	1.162.856	1.185.127
Vaxtagjöld								
Vaxtagjöld og verðbætur af lántökum	817.467	1.094.401	630.938	444.000	487.273	439.430	479.350	434.238
Önnur vaxtagjöld	27.027	1.483	1.449	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
	844.494	1.095.884	632.387	445.500	488.773	440.930	480.850	435.738
Hreinar vaxtatekjur								
	222.190	308.856	498.060	678.131	638.317	702.243	682.006	749.389
Rekstrartekjur								
Framlag ríkissjóðs skv. fjárlögum	321.202	356.600	365.700	286.000	294.580	303.417	312.520	321.896
Önnur framlög ríkissjóðs	58.690	62.868	53.465	0	0	0	0	0
Gengismunur	5.067	200.441	-172.055	0	0	0	0	0
Aðrar rekstrartekjur	26.387	25.170	17.463	15.000	15.000	15.000	15.000	15.000
	411.346	645.079	264.573	301.000	309.580	318.417	327.520	336.896
Hreinar rekstrartekjur								
	633.536	953.935	762.633	979.131	947.897	1.020.660	1.009.526	1.086.285
Rekstrargjöld								
Veittir styrkir til atvinnuþróunarfélaga	126.285	146.868	155.400	146.300	150.689	155.210	159.866	164.662
Veittir aðrir styrkir	45.280	59.579	56.465	0	0	0	0	0
Laun og launatengd gjöld	146.818	148.039	168.000	173.040	178.231	183.578	189.085	194.758
Annar rekstrarkostnaður	114.574	112.985	109.600	112.888	116.275	119.763	123.356	127.056
Afskriftir varanlegra rekstrarfjármuna	6.045	4.402	4.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Framlög í afskriftarreikning og matsbr. hlutafjár	427.992	1.278.873	2.839.961	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000
	866.994	1.750.746	3.333.426	937.228	950.195	963.551	977.307	991.476
Hagnaður /-Tap								
	-233.458	-796.811	-2.570.793	41.903	-2.298	57.110	32.219	94.808

Áætlunin er unnin af Byggðastofnun í janúar 2011.

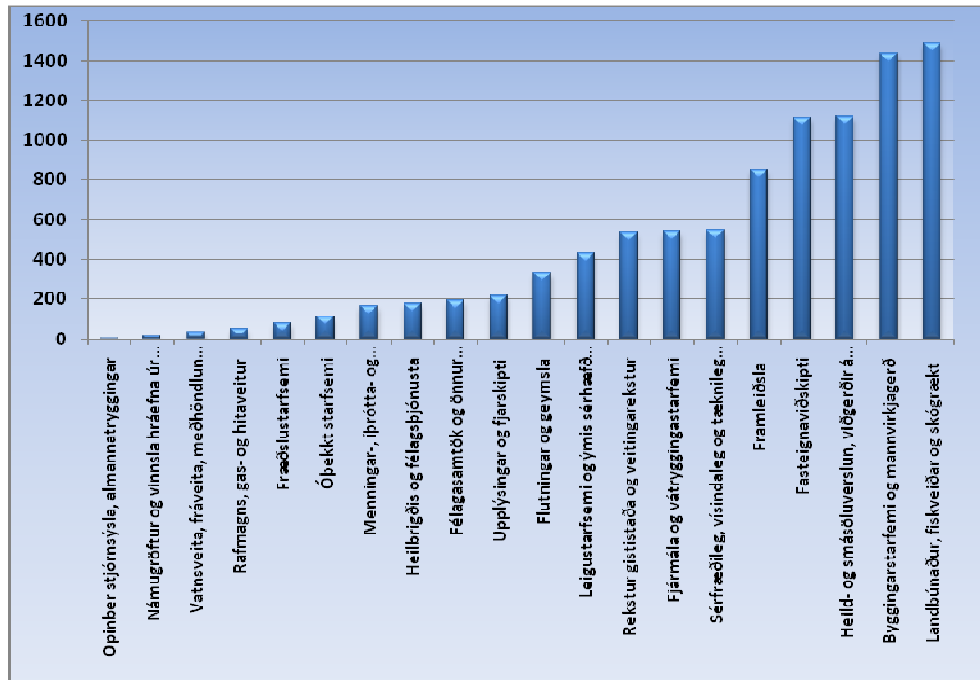
Helstu forsendur áætlunarinnar eru þær að gert er ráð fyrir að lánveitingar verði 2.000 mkr. á ári, framlög í afskriftasjóð 500 mkr. á ári, vextir eru reiknaðir út frá vöxtum sem gilda á þeim tíma sem áætlunin er unnin, auk þess sem miðað er við að álag á vexti á erlend lán hækki um 1,5% frá 1. febrúar nk. Gert er ráð fyrir 3% hækkun á árlegum framlögum ríkissjóðs, framlögum til atvinnuþróunarfélaga auk launa- og rekstrarkostnaðar. Þá er gert ráð fyrir að vaxtamunur á lánveitingum og lántökum sé ekki undir 3%.

Gert er ráð fyrir að eiginfjárukning verði 3.500 mkr. árið 2011 sem þýðir að ekki er þörf á lántöku fyrr en árið 2013.

Ekki hefur verið tekið tillit til kostnaðar vegna „Beinu brautarinnar“ sem kynnt var 15. desember 2010.

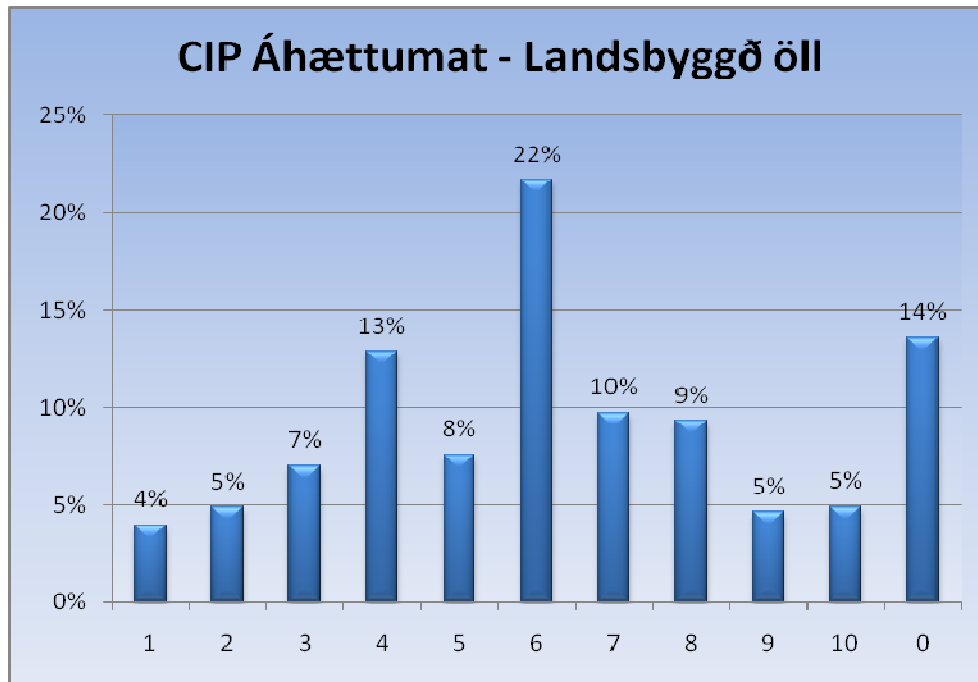
Viðauki 2. Staða fyrirtækja á landsbyggðinni

Í tengslum við gerð skýrslunnar fékk Byggðastofnun Creditinfo til að taka saman upplýsingar um stöðu fyrirtækja á starfssvæði stofnunarinnar eftir sveitarfélögum og atvinnugreinum. Úttektin nær til 9.613 fyrirtækja á landsbyggðinni en það eru öll þau fyrirtæki sem hafa skilað ársreikningum og eru skráð með heimilisfang á starfssvæði Byggðastofnunar. Eins og sjá má af myndinni falla flest fyrirtæki í flokkinn „Landbúnaður, fiskveiðar og skógrækt“, 1.486 fyrirtæki eða 16% fyrirtækja á landsbyggðinni. Næst stærsti atvinnugreinaflokkurinn er „Byggingastarfsemi og mannvirkjagerð“, 1.431 fyrirtæki eða 15% af heildarfjölda fyrirtækja.

Mynd 13 Fjöldi fyrirtækja á landsbyggðinni, skipt eftir atvinnugreinaflokkun Creditinfo

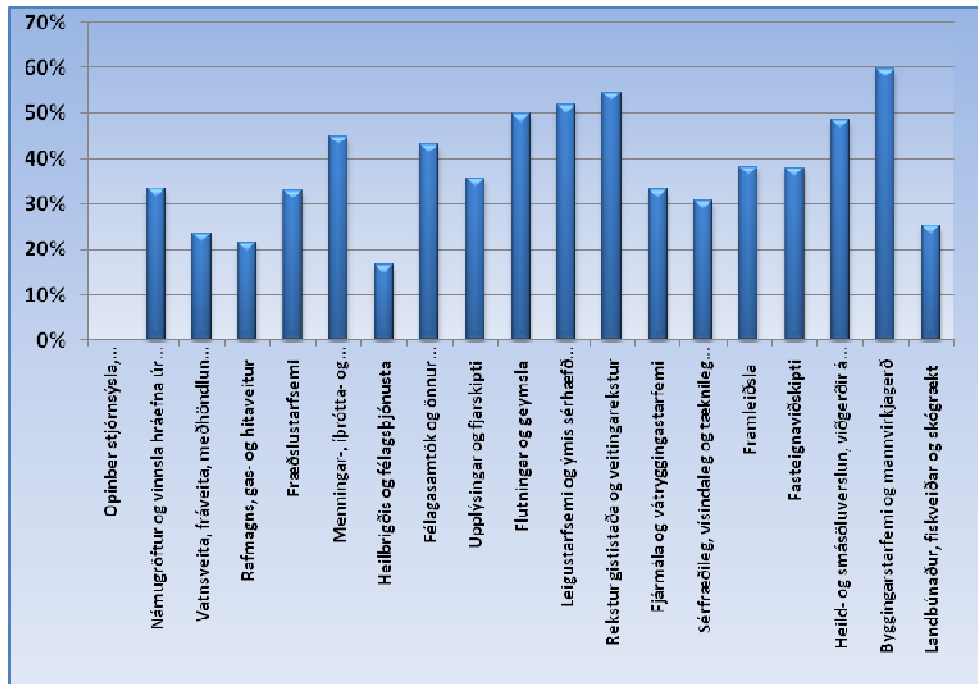
Fengnar voru upplýsingar um hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá, hlutfall fyrirtækja í greiðsluþroti, meðal eiginfjárhlutfall fyrirtækja í sveitarfélagi, meðal veltufjár- og lausafjárhlutfall. Að auki CIP áhættumat fyrir fyrirtæki sem spáir fyrir fjölda fyrirtækja sem verða ógjaldfær (gjaldprot og/eða árangurslaust fjárnám) innan 12 mánaða miðað við óbreyttar aðstæður. CIP stendur fyrir Credit Info Probability of Default og er tölfraðilegt reiknilíkan sem metur líkur á alvarlegum vanskilum íslenskra fyrirtækja innan 12 mánaða. Inn í reiknilíkanið eru settar 27 mismunandi breytur sem veða misþungt, sjá nánar á www.creditinfo.is. Þau fyrirtæki sem eru í flokki 0 eru fyrirtæki sem eru ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum og fá ekki á sig áhættumat. Í flokki 1 eru fyrirtæki sem eru framúrskarandi áhættulítill, í flokki 6 eru fyrirtæki sem 3-5% líkur eru á að fari í þrot á næstu 12 mánuðum og í flokki 10 fyrirtæki sem eru með alvarleg vanskil og 50-100% líkur eru á að fari í þrot á næstu 12 mánuðum. Svo eru flokkar þar á milli, en frá flokki 7 er áhætta umfram eðlileg mörk. Eins og sjá má á myndinni eru 29% fyrirtækja í flokkunum 7-10 þ.e. með áhættu umfram eðlileg mörk og 14% fyrirtækja fá ekki á sig áhættumat, þ.e. eru ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum.

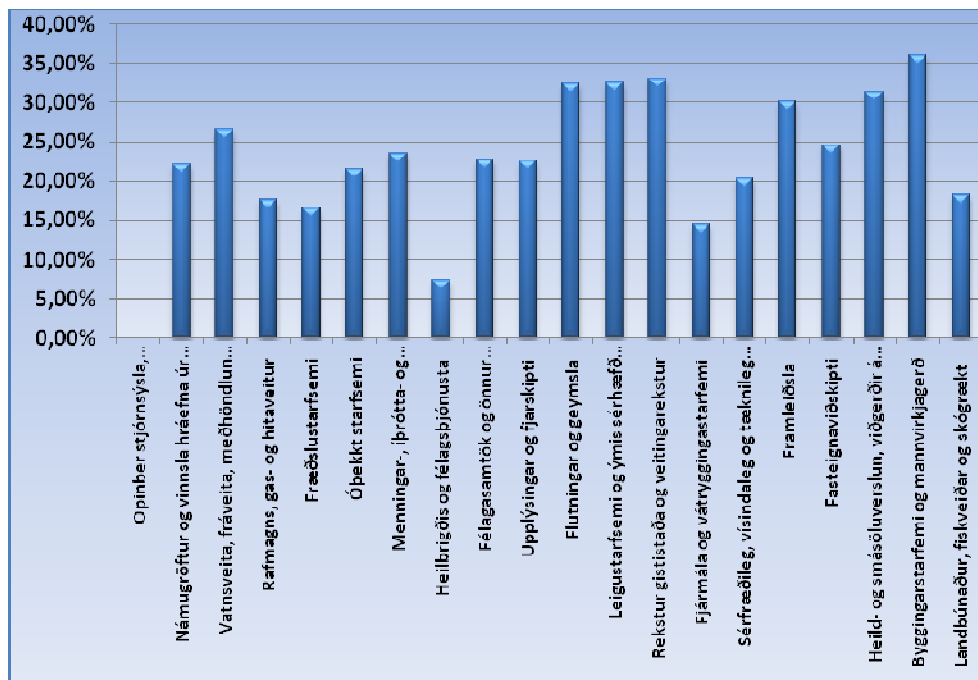
Mynd 14 CIP áhættumat - landsbyggðin öll

Næsta mynd sýnir hversu stór hluti fyrirtækja innan atvinnugreinaflokks er í flokkum 7-0, þ.e. með áhættu umfram eðlileg mörk upp í að vera það illa stödd að þau fá ekki á sig áhættumat þar sem þau eru í raun ógjaldfær. Staðan er alvarlegust í byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð en CIP áhættumat þessara fyrirtækja bendir til að 40% séu með áhættu umfram eðlileg mörk og 19% fái ekki á sig áhættumat það er að segja séu ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum. Eins og sést á myndinni eru samtals 60% fyrirtækja í þessum flokki í hættumestu flokkunum. Hlutfall fyrirtækja í þessum flokki á vanskilaskrá er 36% og í greiðsluþroti 20,8%. Rekstur gististaða og veitingarekstur er önnur atvinnugrein sem virðist vera alvarlegt ástand í. Í þeim flokki eru 6% fyrirtækja sem úttektin nær til. Hlutfall fyrirtækja í þeim flokki á vanskilaskrá er 33% og í greiðsluþroti 15,6%. Samkvæmt CIP áhættumati eru um 54% fyrirtækja í þessari atvinnugrein í mikilli áhættu. Flest fyrirtæki á landsbyggðinni eru í flokknum landbúnaður, skógrækt og fiskveiðar eða 16%. Staðan í þeim flokki er ekki eins alvarleg, en hlutfall þeirra fyrirtækja á vanskilaskrá er 18,2% og í greiðsluþroti 8,3%. Samkvæmt CIP áhættumati eru 19% af fyrirtækjum í þeim flokki í áhættumestu flokkunum 7-10 og 6% fá ekki á sig áhættumat. Samtals eru 25% fyrirtækja í þessum flokki í áhættu á greiðsluþroti.

Starfshópur um lánstarfsemi Byggðastofnunar

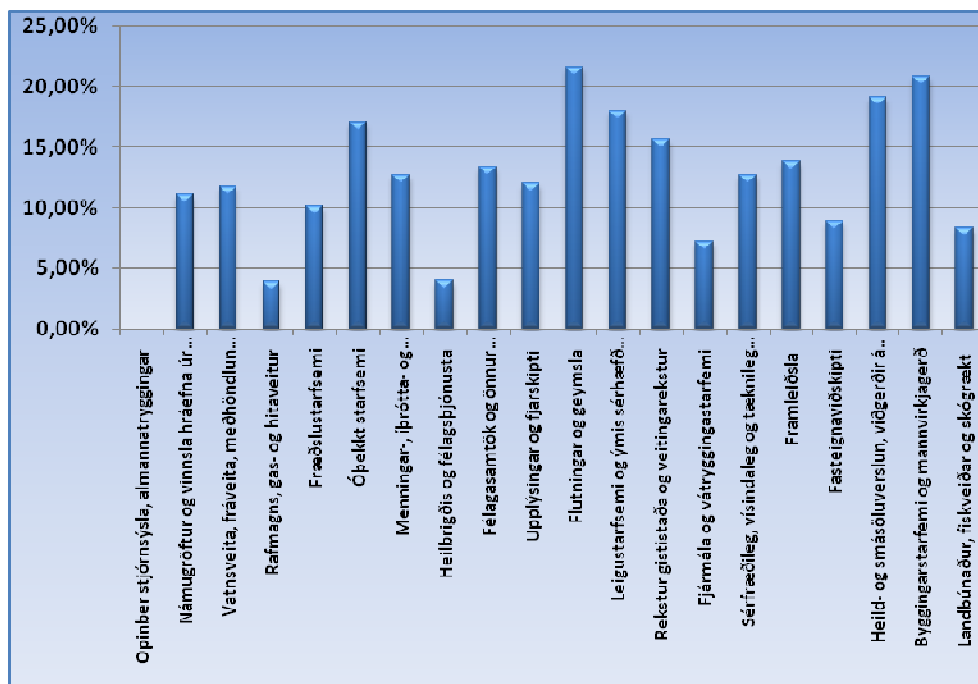

Mynd 15 Hlutfall fyrirtækja með áhættu umfram eðlileg mörk (CIP flokkur 7 – 0) m.v. önnur fyrirtæki innan sama atvinnugreinaflokks

Mynd 16 Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá innan atvinnugreinaflokks

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Mynd 17 Hlutfall fyrirtækja í greiðsluþroti innan atvinnugreinaflokks

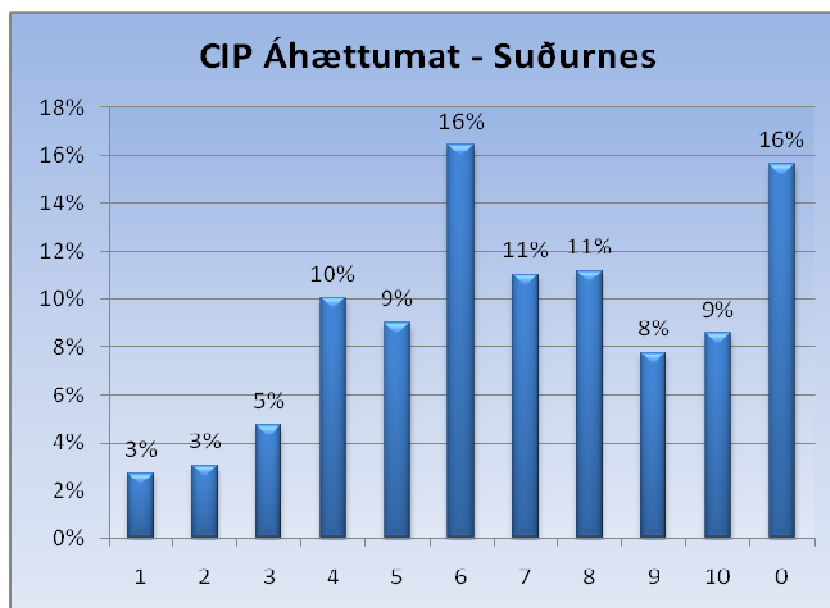
Eins og sjá má í eftirfarandi töflu fer langhæst hlutfall fyrirtækja á Suðurnesjum í áhættumestu flokkana fjóra. Samkvæmt þessari áhættugreiningu er rúmlega helmingur fyrirtækja á Suðurnesjum annað hvort ógjaldfær eða með líkur umfram eðlileg mörk á að fara í alvarlega vanskil á næstu 12 mánuðum. Það er líka fróðlegt að sjá í þessari töflu að staðan er einna verst í þeim landshlutum sem liggja næst höfuðborgarsvæðinu og á Austurlandi þar sem uppgangur hefur verið hvað mestur á síðastliðnum árum.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	Samtals í flokki 7 - 10	Samtals í flokki 7 - 10 + 0
Suðurnes	3%	3%	5%	10%	9%	16%	11%	11%	8%	9%	16%	39%	55%
Vesturland	4%	5%	7%	15%	7%	22%	9%	8%	4%	5%	14%	25%	39%
Vestfirðir	5%	6%	9%	13%	6%	25%	10%	7%	3%	4%	12%	24%	36%
Norðurland vestra	4%	5%	8%	18%	6%	25%	9%	8%	3%	3%	11%	23%	34%
Noðurland eystra	5%	6%	8%	13%	7%	24%	9%	8%	3%	3%	12%	23%	35%
Austurland	4%	5%	10%	13%	8%	22%	8%	9%	5%	4%	13%	26%	39%
Suðurland	3%	4%	6%	13%	8%	21%	11%	11%	5%	6%	13%	33%	46%

Í köflunum hér á eftir er umfjöllun um fjárhagslega stöðu fyrirtækja eftir landssvæðum.

Suðurnes

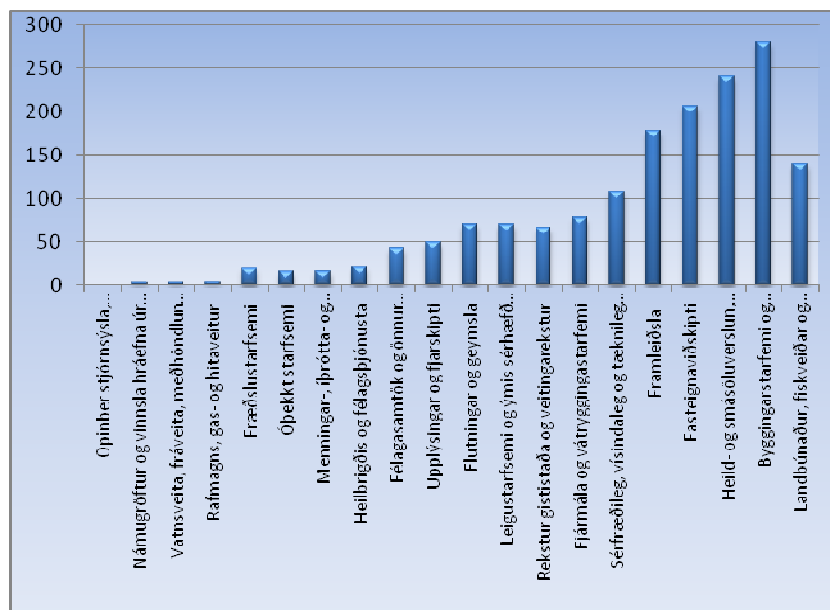
Á starfssvæði Byggðastofnunar á Suðurnesjum eru fimm sveitarfélög, og nær úttektin til alls 1.614 fyrirtækja í þessum sveitarfélögum. Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá er lang hæst á þessu svæði eða á bilinu 24%-40% í sveitarfélögunum fimm. Hlutfall í greiðsluþroti er frá 14%-23%. Meðal eiginfjárhlutfall fyrirtækja en neikvætt í öllum sveitarfélögunum nema einu, er mest 24% og alveg niður í -72%. Meðal veltufjárhlutfall fyrirtækja er á bilinu 0,3 til 1,12 og meðal lausafjárhlutfall 0,23 upp í 0,8. Eftirfarandi mynd sýnir CIP áhættumat fyrirtækja á Suðurnesjum. Eins og sést á myndinni eru 39% fyrirtækja flokkuð í áhættuflokka 7-10 eða áhætta umfram eðlileg mörk upp í alvarleg vanskil mjög líkleg og 16% fá ekki á sig áhættumat þar sem þau eru í raun í greiðsluþroti.

Mynd 6 CIP áhættumat Suðurnes

Af 1.614 fyrirtækjum á Suðurnesjum eru flest fyrirtæki flokkuð sem byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð, 279 fyrirtæki sem gera 17% af heildarfjölda fyrirtækja á þessu svæði. Næst á eftir koma „heild – og smásölufyrirtæki, viðgerðir á vélknúnum ökutækjum“ 241 talsins eða 15% og þar á eftir fyrirtæki í fasteignaviðskiptum 206 talsins, eða 13%.

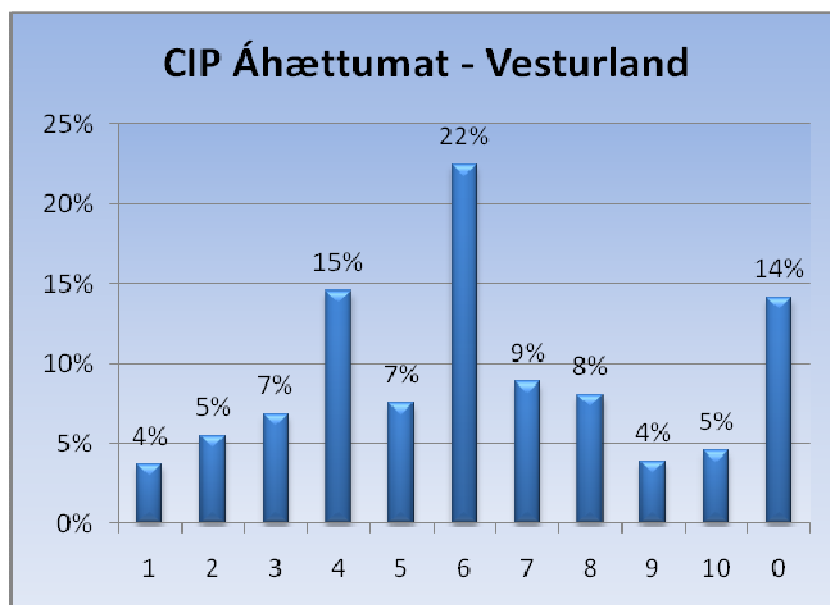
Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Mynd 7 Flokkun fyrirtækja á Suðurnesjum

Vesturland

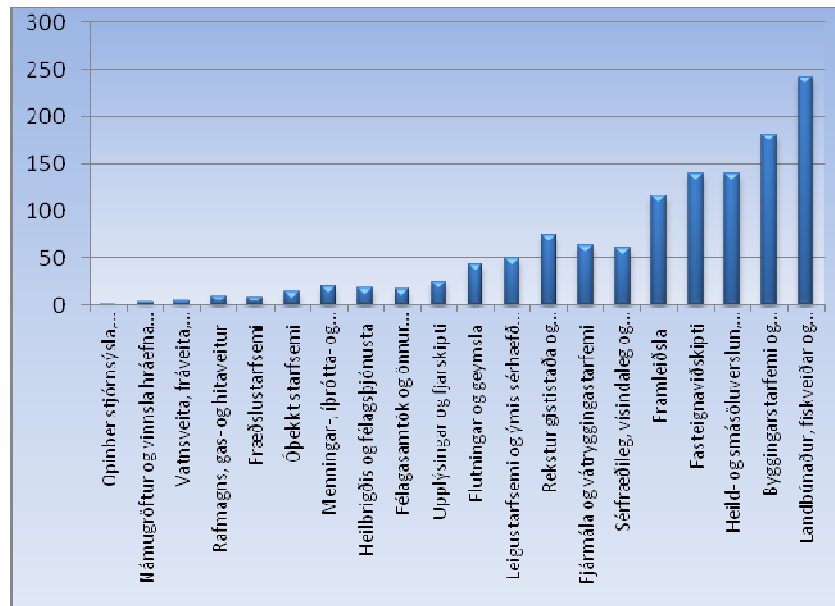
Á Vesturlandi eru 11 sveitarfélög. Fjöldi fyrirtækja sem þessi greining nær til í þessum sveitarfélögum er samtals 1.229. Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá í sveitarfélögunum er á bilinu 5,6% upp í 48,1% og hlutfall í greiðsluþroti upp í 26%. Meðal eiginfjárhlutfall er frá neikvæðu 115% upp í 73%. Meðal veltufjárhlutfall er undir 1 í öllum sveitarfélögunum og það sama á við um lausafjárhlutfall. Eftirfarandi mynd sýnir CIP áhættumat fyrir fyrirtæki á Vesturlandi. Um 26% fyrirtækja heyrast undir flokka þar sem áhætta er talin umfram eðlileg mörk og á 14% fyrirtækja er ekkert áhættumat þar sem þau eru ógjaldfær eða í alvarlegum vanskilum.

Mynd 8 CIP áhættumat Vesturland

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

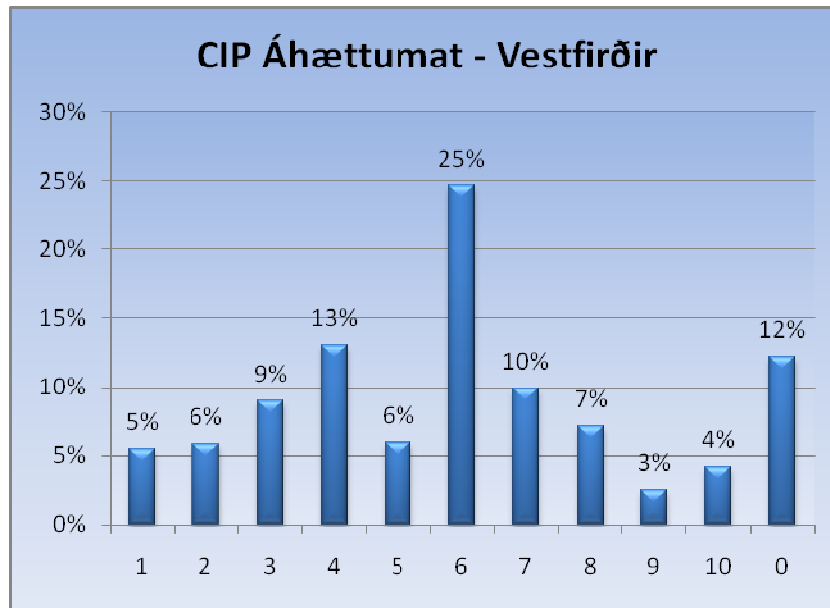
Eftirfarandi mynd sýnir skiptingu þessara fyrirtækja á milli atvinugreinaflokka en langflest eru í flokknum landbúnaður, fiskveiðar og skógrækt, 242 fyrirtæki eða 20% allra fyrirtækja. Næst stærsti flokkurinn er byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð, 181 fyrirtæki eða 15%.

Mynd 9 Flokkun fyrirtækja á Vesturlandi

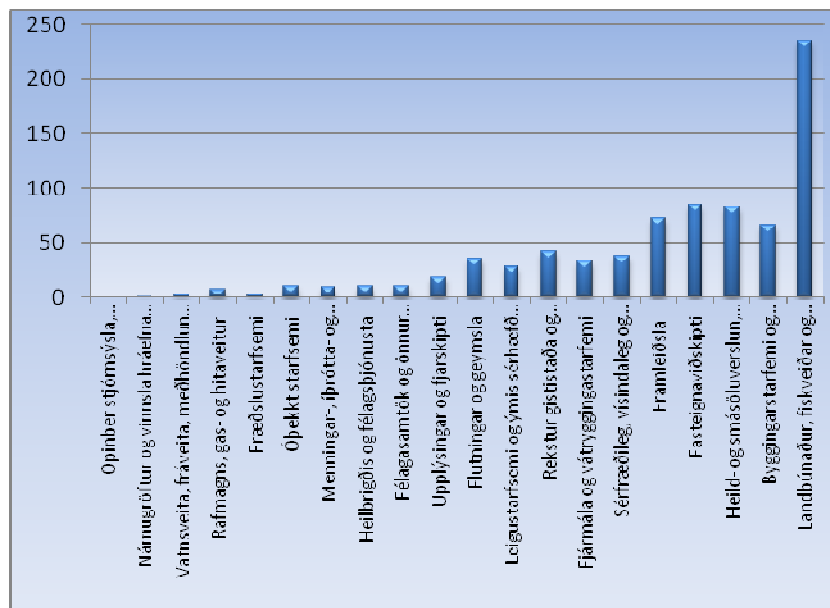
Vestfirðir

Úttektin nær til 787 fyrirtækja á Vestfjörðum. Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá er upp í 35,7% í sveitarfélaginu og hlutfall í greiðsluþroti er upp í 29% innan sveitarfélags. Meðal eiginfjárhlutfall er á bilinu neikvætt um 74% upp í 16%. Meðal veltufjárhlutfall er frá 0,25 upp í 1,54 og meðal lausafjárhlutfall frá 0,23 upp í 1,44 en bæði veltufjár- og lausafjárhlutfall er undir einum í flestum sveitarfélögum. Um 24% fyrirtækja eru flokkuð í áhættaflokka þar sem áhætta er umfram eðlileg mörk og 12% fyrirtækja fá ekki á sig áhættumat vegna erfiðrar stöðu.

Mynd 10 CIP áhættumat Vestfirðir

Eins og sjá má á myndinni eru langflest fyrirtæki á Vestfjörðum í flokknum landbúnaður, fiskveiðar og skógrækt, 235 fyrirtæki eða 30%. Þar á eftir koma fyrirtæki í heild – og smásöluverslun, fasteignaviðskiptum og framleiðslu.

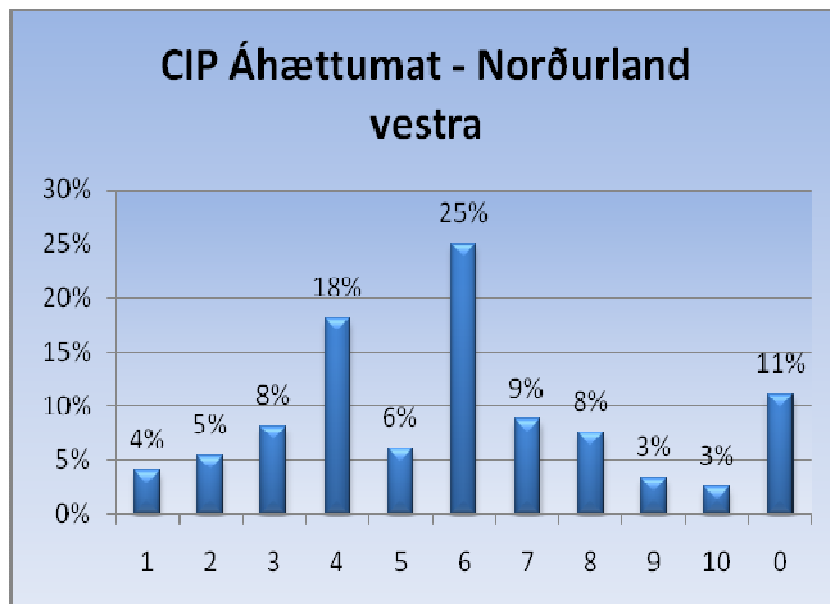
Mynd 11 Flokkun fyrirtækja á Vestfjörðum

Norðurland vestra

Á Norðurlandi vestra eru sjö sveitarfélög. Fyrirtæki á Norðurlandi vestra sem úttektin nær til eru 595 og um helmingur í fjölmennasta byggðarlagi svæðisins, Sveitarfélaginu Skagafirði. Dreifing er einna mest á milli sveitarfélaga á þessu landssvæði hvað varðar hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá og í

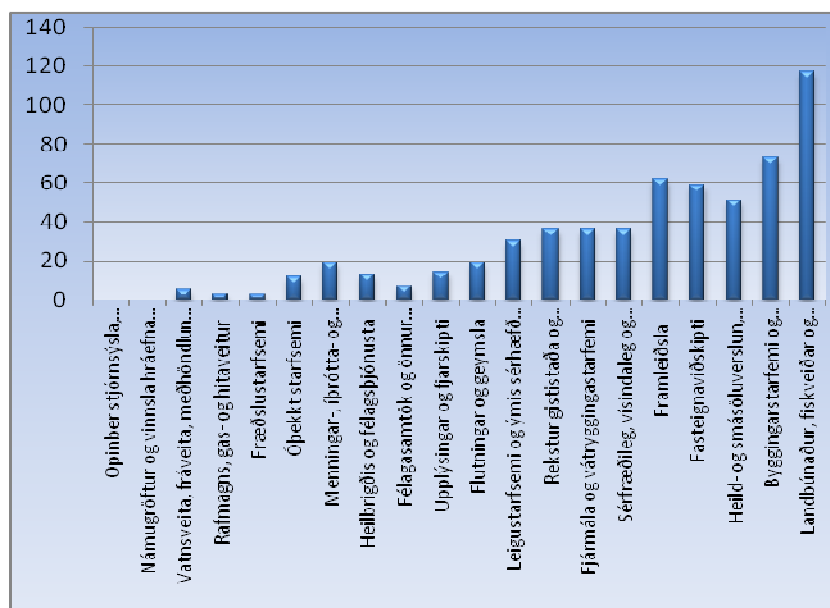
Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

greiðsluproti og er staðan þó verri í minni sveitarfélögunum. Hæsta gildi fyrirtækja á vanskilaskrá er 60% og lægsta gildi 9,1%. Hæsta gildi fyrirtækja í greiðsluproti er 30% og lægsta gildi 0%. Það sama má segja um dreifingu á meðal eiginfjár-, veltufjár- og lausafjárhlutfalli. Meðal eiginfjárhlutfall er frá bilinu neikvætt um 184% upp í 38%, meðal veltufjárhlutfall frá 0,3 upp í 3,26 og meðal lausafjárhlutfall frá 0,2 upp í 2,95. Miðað við CIP áhættumat er staðan einna best á þessu svæði þar sem hagvöxtur hefur verið einna minnstur síðastliðin ár. Um 23% fyrirtækja falla í flokka 7-10 og 11% fyrirtækja fá ekki áhættumat. Samtals eru það 34% fyrirtækja sem falla í áhættumestu flokkana.

Mynd 12 CIP áhættumat Norðurland vestra

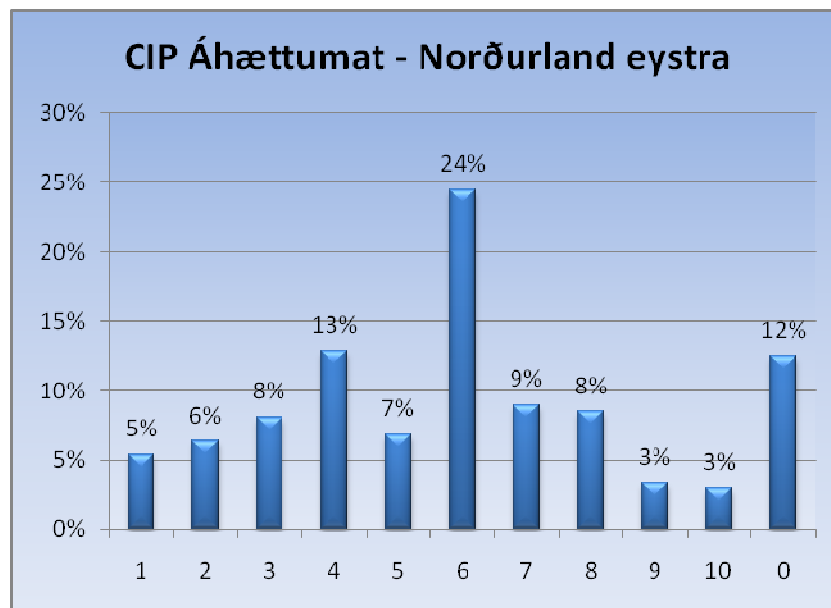
Eins og sjá má á eftirfarandi mynd eru langflest fyrirtæki á þessu landssvæði í landbúnaði, fiskveiðum og skógrækt eða 20% fyrirtækja. Næst þar á eftir eru byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð 12% og framleiðsla og fasteignaviðskipti um 10% hvort flokkur.

Mynd 13 flokkun fyrirtækja á Norðurlandi vestra

Norðurland eystra

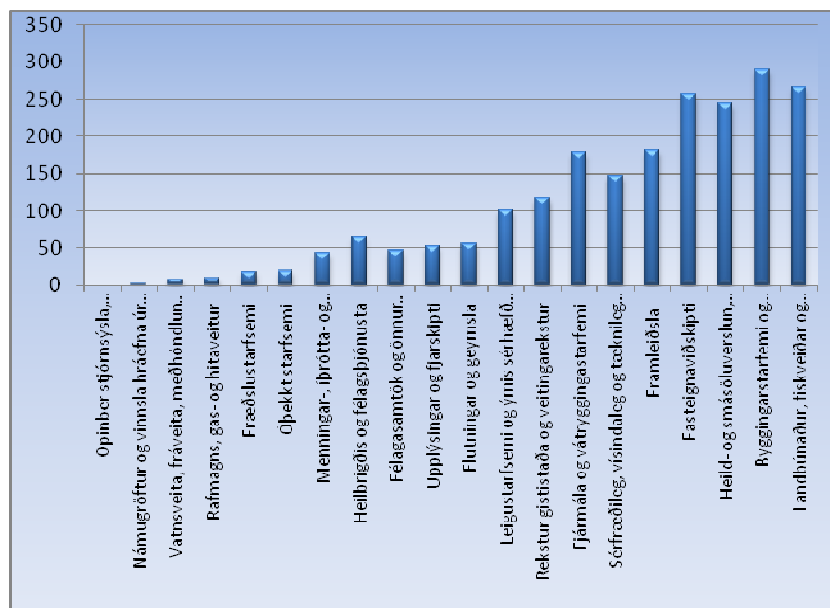
Á Norðurlandi eystra eru 11 sveitarfélög. Samtals er fjöldi fyrirtækja 2.101 í þessum sveitarfélögum og rúmlega helmingur þeirra á Akureyri. Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá er á bilinu 11,1% upp í 38,5%, hlutfall í greiðsluþroti á bilinu 0% upp í 31% og er staðan í minnstu sveitarfélögunum einna verst. Meðal eiginfjárlutfall er á bilinu neikvætt um 58% upp í 43% og meðal veltufjárlutfall frá 0,4 upp í 1,49. Meðal lausafjárlutfall er á bilinu 0,3 upp í 1,49. CIP áhættumat fyrirtækja er svipað á þessu landssvæði og Norðurlandi vestra, en 23% fyrirtækja flokkast í áhættu umfram eðlileg mörk og 12% fá ekki á sig áhættumat. Samtals eru það 35% fyrirtækja sem eru í áhættumestu flokkunum.

Mynd 14 CIP áhættumat Norðurland eystra

Flest fyrirtæki á Norðurlandi eystra flokkast sem byggingar og mannvirkjagerð eða 14% fyrirtækja. Um 13% eru í flokknum landbúnaður, fiskveiðar og skógrækt og 12% í flokkunum fasteignaviðskipti, heild-og smásöluverslun, viðgerð á vélknúnum ökutækjum.

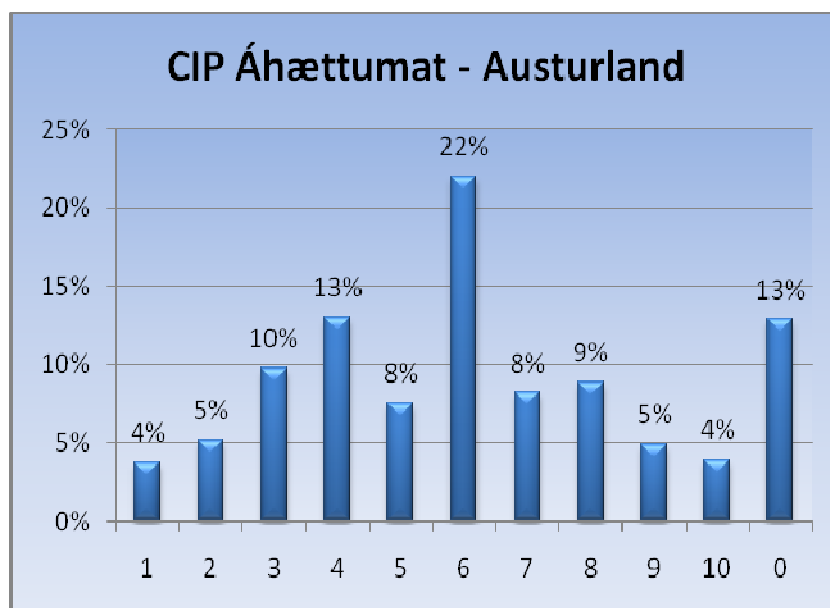
Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

Mynd 15 flokkun fyrirtækja á Norðurlandi eystra

Austurland

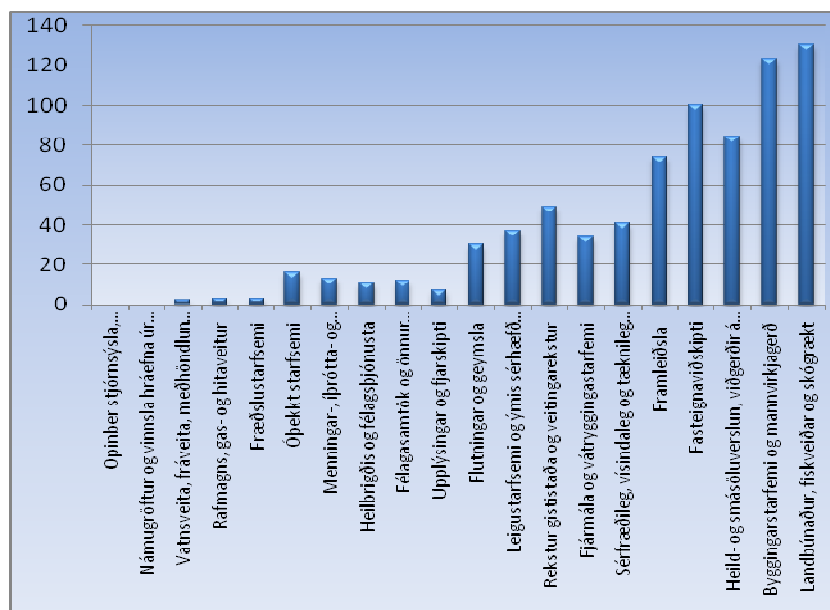
Á Austurlandi eru átta sveitarfélög. Fjöldi fyrirtækja á þessu svæði sem úttektin nær til eru 769, þar af langflest í Fjarðabyggð og Fljótshálfhára eða um 75% þessara fyrirtækja. Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá er frá 6,5% upp í 32,3% og hlutfall í greiðsluþroti í sveitarfélögunum frá 0% upp í 16%. Meðal eiginfjárhlutfall er frá neikvæðu um 17% upp í 42%, meðal veltufjárhlutfall frá 0,49 upp í 1,55 og meðal lausafjárhlutfall frá 0,31 upp í 1,5. Um 26% fyrirtækja falla í flokka þar sem áhætta er umfram eðlileg mörk og 13% fá ekki á sig áhættumat vegna slæmrar stöðu, þannig að 39% fyrirtækja falla í áhættumestu flokkana.

Mynd 16 CIP áhættumat Austurland

Starfshópur um lánastarfsemi Byggðastofnunar

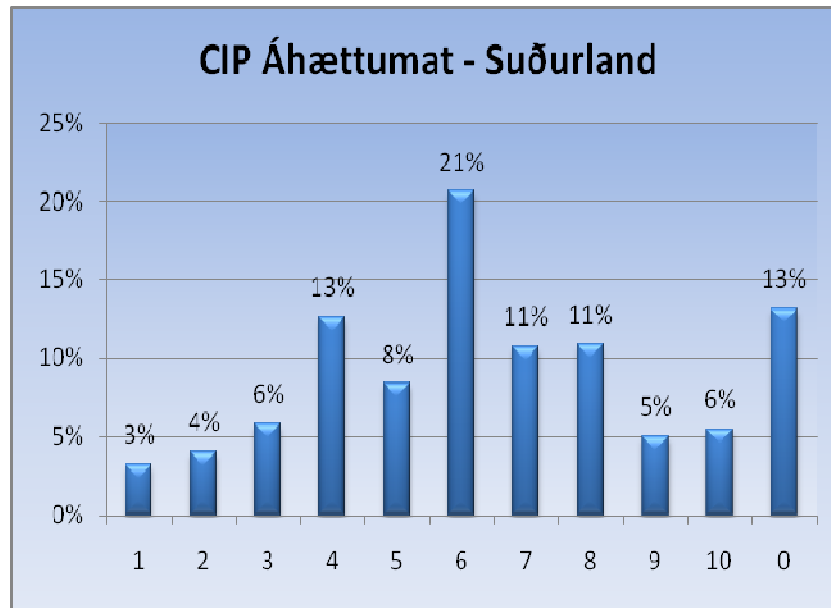
Flest fyrirtæki á Austurlandi falla í flokkinn landbúnaður, fiskveiðar og skógrækt eða 17% af fyrirtækjum á svæðinu. Þar á eftir eru fyrirtæki í byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð um 16% og í fasteignaviðskiptum 13%. Eftirfarandi mynd sýnir fjölda fyrirtækja á Austurlandi flokkað eftir atvinnugreinum.

Mynd 17 flokkun fyrirtækja á Austurlandi

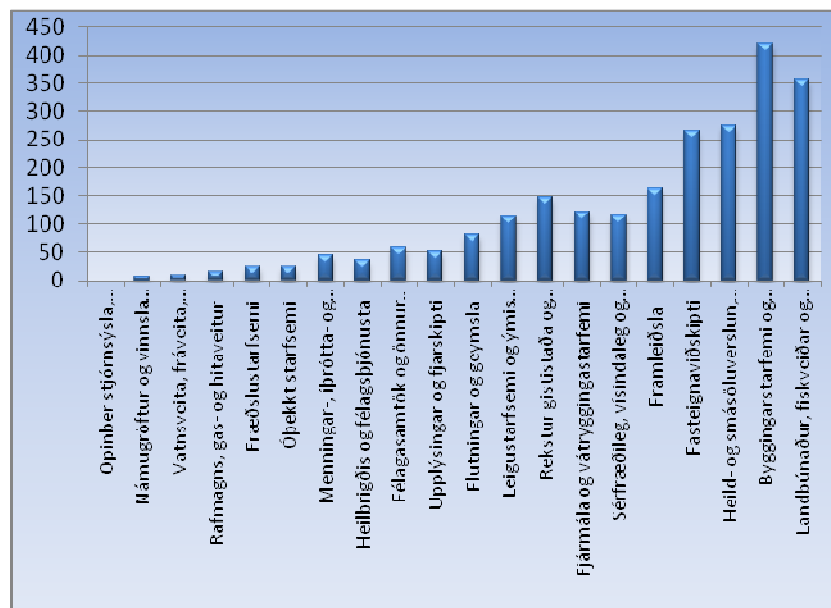
Suðurland

Í 15 sveitarfélögum á Suðurlandi eru 2.327 fyrirtæki. Hlutfall fyrirtækja á vanskilaskrá í sveitarfélögunum er á bilinu 15,6% upp í 37,9%, flest á bilinu 20-33%. Hlutfall fyrirtækja í greiðsluþroti er frá 3% upp í 24% og eru flest sveitarfélög á bilinu 9-15%. Meðal eiginfjárhlutfall er frá neikvæðu um 40% upp í 31%. Meðal veltufjárhlutfall er frá 0,22 upp í 1,91, á milli 0,7 upp í 1,2 í um helmingi sveitarfélaga. Meðal lausafjárhlutfall er svipað, eða frá 0,18 upp í 1,79. Um 33% fyrirtækja eru með áhættu umfram eðlileg mörk og 13% fá ekki á sig áhættumat. Samtals eru það því 46% fyrirtækja sem falla í áhættumestu flokkana.

Mynd 18 CIP áhættumat Suðurland

Flest fyrirtæki falla í flokkinn byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð eða um 18% og þar á eftir í flokkinn landbúnað, fiskveiðar og skógrækt, um 15% fyrirtækja á Suðurlandi.

Mynd 19 flokkun fyrirtækja á Suðurlandi